

TARTU ÜLIKOOL

Sotsiaalteaduste valdkond

Ühiskonnateaduste instituut

Infokorralduse õppekava

Kaie Oks

ILUKIRJANDUS BETTI ALVERI JA MART LEPIKU MEMORIAALKOGUS

Lõputöö

Juhendaja: Ilmar Vaaro

Tartu 2018

SISUKORD

SISUKORD	2
SISSEJUHATUS	4
1. ALVER–LEPIKU MEMORIAALKOGU UURIMISE LÄHTEKOHAD	7
1.1. Memoriaalkogu mõiste, näiteid maailmast ja Eestist	7
1.2. Memoriaalkogud Eesti Kirjandusmuuseumis	8
2. ÜLEVAADE BETTI ALVERI JA MART LEPIKU ELUKÄIGUST NING ÜHISE RAAMATUKOGU KUJUNEMISEST.....	14
2.1. Betti Alveri elulugu	14
2.2. Mart Lepiku elulugu	16
2.3. Alver-Lepiku raamatukogu kujunemine	18
3. ALVERI-LEPIKU RAAMATUKOGU UURIMISE METOODIKA	20
3.1. Memoriaalkogude varasemad käsitlused Karl Menningu ja Oskar Kallase kogude näitel 20	
3.2. Lähtekohad metoodika valikuks	21
3.3. Ilukirjandusliku osa eraldamine ülejäänud kogust.....	24
4. ALVERI-LEPIKU MEMORIAALKOGU ANALÜÜS.....	26
4.1. Läbilõige ilukirjandusest žanrite kaupa	26
4.2. Läbilõige ilukirjandusest keelte kaupa	30
4.2.1 Erinevate keelte osakaal romaanide puhul	35
4.3. Raamatukogu periodiseerimine ilmumisaastate lõikes.....	37
4.4. Sissekirjutused Alver-Lepiku memoriaalkogu raamatutes	42
4.4.1. Kogu omanike autograafid/autogrammid.....	42
4.4.2. Pühendused/autoripühendused	44
4.4.3. Betti Alveri eestikeelne tõlge venekeelses „Jevgeni Oneginis“	52
KOKKUVÕTE	55
SUMMARY	57

KASUTATUD LÜHENDID	59
KASUTATUD ALLIKAD JA KIRJANDUS	60
LISAD	64
Lisa 1 Marie Underi luulekogud Alver-Lepiku memoriaalkogus.....	64
Lisa 2 Enne 1900 ilmunud teosed Alver-Lepiku kogus	66
Lisa 3 Betti Alveri Jevgeni Onegini tõlge raamatus	68

SISSEJUHATUS

„Ütle, kes on su sõbrad ja ma ütlen sulle, kes oled sa ise“ võiks parafraseerida, öeldes: „Ütle, missugune on sinu raamatukogu ja ma ütlen sulle, kes oled sa ise“. Sellele mõttele toetudes lähenetakse ka Betti Alveri ja Mart Lepiku memoriaalkogu ilukirjanduslikule osale, mida alljärgnevas uurimuses käsitletakse. Eesti Kirjandusmuuseumi Arhiivraamatukogus säilitatakse Eesti kontekstis oluliste kultuuritegelaste isiklikke raamatukogusid ehk memoriaalkogusid. Arhiivraamatukogus on kokku 33 memoriaalkogu ja iga selline kogu on ainulaadne ning peegeldab kogu omaniku tegevust ja huvisid.

Betti Alveri (23.11.1906-19.06.1989) ja Mart Lepiku (18.11.1900-17.12.1971) raamatukogu on luuletaja ja kirjandusteadlase raamatukogu, kelle huvid ei piirdu ainult kirjandusega. Käesolev lõputöö keskendub küll raamatukogu ilukirjanduslikule osale, kuid kogus on märkimisväärsel kohal ka kirjandus- ja keeleteaduse, ajaloo, kunsti ning loodusteaduse alased raamatud, samuti teatmekirjandus – sõnaraamatud ja entsüklopeediad. Arvukad separaadid on enamasti pühendatud Mart Lepikule. Autoripühendusi ja tänusõnu lugedes võib aimata, kui suur autoriteet oli Mart Lepik ja kui hästi ta tundis oma eriala eesti vanemat kirjandust ja arhiivindust.

1990. aastal Eesti Kirjandusmuuseumi Arhiivraamatukokku jõudnud kogu on suuruselt teine memoriaalkogu Paul Ariste kogu (12334) järel ja selles kogus on kokku 7396 teavikut.

Eesti Kirjandusmuuseumi Arhiivraamatukogu memoriaalkogude kohta on ilmunud mitmeid kirjutisi. Kõige põhjalikum uurimus on seni Kalju Haani ja Leida Laidvee poolt tehtud uurimus Karl Menningu memoriaalkogust. Väiksemamahulise ülevaate Aino ja Oskar Kallase kogust on teostanud Heino Räim.

Arhiivraamatukogus toetatakse ja soodustatakse memoriaalkogude uurimist ja nendest kirjutamist. Iga selle teema alane töö annab rohkem teadmisi kogude omanikest ning avardab pilti ja arusaamist kogust kui tervikust. Seega on käesoleval lõputööl kindel koht memoriaalkogude uurimise protsessis.

Käesolev uurimistöö on seminaritöö „Betti Alveri ja Mart Lepiku memoriaalkogu ilukirjanduslik osa“ edasiarendus. Seminaritöös anti üldine ülevaade ilukirjandusliku kogu jaotumisest žanrite, keelte ja ilmumisaastate kaupa. Lõputöös uuritakse lähemalt perioodil 1901-1940 ilmunud teoste

esitrükke ja leidumust kirjanike kaupa, samuti enne 1900 ilmunud raamatuid. Sissekirjutusi analüüsitakse ning luuakse seoseid kogu omanike elu ja tegevusega.

Lõputöö eesmärgiks on anda esmane ülevaade Betti Alveri ja Mart Lepiku memoriaalkogu ilukirjanduslikust osast.

Lähtudes eesmärgist on püstitatud järgmised uurimisülesanded:

- Uurida kogu kirjandusžanritest lähtuvalt
- Anda läbilõige kogus olevate raamatute keelelisest koostisest
- Kirjeldada kogu ilmumisaastate lõikes
- Analüüsida raamatutes olevaid sissekirjutusi

Käesolev töö on uurijale huvitav väljakutse, sest uuritav raamatukogu ei ole ühe inimese kogu, vaid sulam kahe loovinimese elu/kooselu jooksul tekkinud raamatukogust. Töö autor püüab heita valgust ka sellele, missugune oli kummagi omaniku panus raamatukogu kujunemisse erinevatel eluetappidel.

Lõputöö koosneb sissejuhatausest, neljast peatükist ja nende alapeatükkidest, kokkuvõttest, kasutatud kirjanduse loetelust, lühendite selgitusest ning lisadest.

Esimeses peatükis antakse ülevaade memoriaalkogude uurimise lähtekohtadest, tutvustatakse Eesti Kirjandusmuuseumi Arhiivraamatukogu memoriaalkogusid ja nende valiku põhimõtteid. Teine peatükk on pühendatud Betti Alveri ja Mart Lepiku elulugudele ning nende ühise raamatukogu kujunemisele. Kolmas peatükk annab ülevaate töö teostamise metoodikast. Neljas peatükk sisaldab Alver-Lepiku memoriaalkogu ilukirjandusliku osa analüüsi.

Lõputöö koostamisel on toetunud raamatukoguprogrammi Sierra abil saadud statistikale. Kõik Betti Alveri ja Mart Lepiku personaalkogu teavikud on kataloogitud ja sisestatud raamatukoguprogrammi Sierra ja kättesaadavad elektronkataloogis ESTER. See tõsiasi võimaldab teostada kogu põhjalikku kvantitatiivset analüüsi.

Käesoleva lõputöö kirjutaja analüüsib Betti Alveri ja Mart Lepiku memoriaalkogu kasutades nii kvantitatiivset kui ka kvalitatiivset andmeanalüüsi meetodit, mille objektiks on üksikisikud ning nendega seonduv. Uurides kogu žanrilisest, keelelisest ja ajalisest vaatenurgast toetutakse andmetele ja statistikale. Kogu sisulisem uurimine nõuab põhjaliku temaatilise analüüsi

teostamist ning seega kvalitatiivse meetodi rakendamist, eelkõige puudutab see sissekirjutuste uurimist. Neid analüüsides peaks ilmnema selles informatsioonis peituv sügavam tähendus ja mõte.

Lõputöö autor tänab Eesti Kirjandusmuuseumi Arhiivraamatukogu töötajaid igakülgse abi ja toetuse eest, eriti tahaks esile tuua Ave Pilli, Heino Räime ja Merike Kiipuse toetavat suhtumist ning asjalikke nõuandeid. Suur tänu Kristi Metstele Eesti Kirjandusmuuseumi Kultuuriloolisest Arhiivist professionaalsete märkuste ja soovitude eest. Kõige suurem tänu töö juhendajale Ilmar Vaarole.

1. ALVER–LEPIKU MEMORIAALKOGU UURIMISE LÄHTEKOHAD

1.1. Memoriaalkogu mõiste, näiteid maailmast ja Eestist

Raamatukogusõnastiku järgi on „**memoriaalkogu**“ raamatukogu omaette koguna hoitav isikule, ühingule või asutusele kuulunud raamatukogu (Raamatukogusõnastik...).

Kasutusel on ka mõiste „**isikukogu**“, kuid see on defineeritud kui kogu mis sisaldab materjale isiku elu ja tegevuse kohta (Raamatukogusõnastik...).

Memoriaalkogu mõiste on laiem ja käesolevas töös toetutakse memoriaalkogu definitsioonile.

Antiikses Kreekas nagu ka teistes vanades kultuurides oli raamatukogu olemasolu teadlasele ja uurijale vajalik. Aristotelese raamatukogu oli üks esimesi eraraamatukogusid, mille kohta on olemas kirjalikud kommentaarid. Kolmsada aastat peale Aristotelese surma kirjutab geograaf Strabo (*Geographia* XIII: 54-55), et Aristoteles oli tema arvates üks esimestest, kes kogus raamatuid ja õpetas ka Egiptuse kuningatele raamatukogu sisseseadmise põhimõtteid ning võis olla üks Aleksandria raamatukogu asutajatest (Blum, 1991, viidatud *History of Information* kaudu).

Uusaja raamatukogude ajaloos on üks huvitavamaid peatükke Ameerika Ühendriikide Kongressi Raamatukogu kujunemine. Selle raamatukogu areng on tihedalt seotud kolmanda Ameerika Ühendriikide presidendi, iseseisvusdeklaratsiooni koostaja ja filosoofi Thomas Jeffersoni (1743 – 1826) elu ja tegevusega (Member: Thomas Jefferson...).

Raamatud olid Thomas Jeffersoni hariduse ja heaolu seisukohalt väga olulised. 1770. aastal, kui põles maha tema vanemate kodu Shadwell, tundis Jefferson sügavat muret eelkõige oma raamatute kaotuse pärast. 1814. aastaks, ajaks, mil britid põletasid maha Kapitooliumi ja Valge Maja, oli Jeffersoni raamatukogust saanud suurim isikukollektsioon Ameerika Ühendriikides. Jefferson pakkus oma raamatukogu müügiks, et asendada hävinud kongressi raamatukogu ning 1815. aastal ostetigi temalt 23 950 dollari väärtuses raamatuid (Thomas Jefferson's Library....).

Sarnaselt Jeffersoniga oli Karl Morgenstern, klassikalise filoloogia, kõnekunsti ja eetika professor, kaasaegse Tartu Ülikooli raamatukogu rajaja. Ta oli 1802. aastal taasavatud ülikooli raamatukogu juhataja, määrates selle raamatukogu arengu paljudeks aastateks. Ka oma isikliku

raamatukogu, mis oli tolle aja kohta rikkalik ja hea valikuga, pärandas ta Tartu Ülikoolile (Karl Morgenstern...).

Tartu Ülikooli raamatukogus on peale Morgensterni kogu (11536) veel mitmeid memoriaalkogusid. Olulisemad nendest on maailmakuulsa loodusteadlase, embrüoloogia rajaja Karl Ernst von Baeri raamatukogu (886), Ruhja pastori Gustav Bergmanni raamatukogu (761), mis sisaldab peamiselt teoloogia alaseid raamatuid, saksa kirjaniku ja kindralmajori Friedrich Maximilian Klingeri 5000 köiteline raamatukogu. Kaasaegsetest väärib märkimist loodusteadlase ja ornitoloogi Eerik Kumari kogu (13295), samuti väliseesti keeleteadlase ja läänemeresoome keelte professori Julius Mägiste memoriaalkogu, mille maht on 5500 eksemplari. (Memoriaalkogud...).

Ka teise suure Eesti ülikooli Tallinna Ülikooli Akadeemilises Raamatukogus on memoriaalkogusid, mis väärivad esiletoomist. Mitmed nendest on just vanaraamatu kogudena väärtuslikud. Nimetada võiks Reinhold Gristi, Oleviste kiriku viimase katoliikliku preestri raamatukogu (39), luuletaja Paul Flemingi raamatupärandit (16), Pahlenite raamatukogu ehk Palmse mõisa raamatukogu (8000). Raamatukogus on veel hulgaliselt kogusid, mis on vähe uuritud ja teaduslikult kirjeldamata (Isikute raamatukogud...).

1.2. Memoriaalkogud Eesti Kirjandusmuuseumis

Eesti Kirjandusmuuseumi Arhiivraamatukogu asutati 1909. aastal Eesti Rahva Muuseumi koosseisus ning tal oli rahvusraamatukogu funktsioon koguda eestikeelset trükisõna ning Eestisse puutuvat muukeelset kirjandust. Eestikeelne raamatuvara sisaldab üle 98% teadaolevatest vanematest (kuni 1917. a. ilmunud) trükistest ning suure osa alates 1918. aastast ilmunud raamatutest. Baltica fondi vanemas osas leidub Eesti- ja Liivimaa kroonikaid, reisikirjeldusi, teaduslikke töid (Pelkonen, 2009: 188).

Ajakirjanduse kollektsioon koosneb eestikeelse ajakirjanduse kogust, mis hõlmab üle 96% Eestis ilmunud eestikeelsest perioodikast ning teistes keeltes ilmunud ajakirjanduse kogust, peamiselt Eestis, Soomes, Riias ja Peterburis ilmunud perioodikast. Veel on olemas kaardikogu (üle 7000), pisitrükiste kogu, Õpetatud Eesti Seltsi kogu (Eesti Kirjandusmuuseumi Arhiivraamatukogu...).

Memoriaalkogud Eesti Kirjandusmuuseumi Arhiivraamatukogus on osa Eesti Kirjandusmuuseumi missioonist – koguda, säilitada, uurida ning mõtestada Eesti

kultuuriruumiga seotud vaimset kultuuripärandit (Eesti Kirjandusmuuseumi arengukava...: 5). Memoriaalkogud on osa Eesti arenguloost. Üksnes haritud ja teadlikud inimesed on saanud toetada selle väikese rahva püüdlusi paremale inimväärsemale elule. Ilma kultuuri ja teaduse arenguta poleks eestlased jõudnud kunagi nii kaugemale. Väikese rahva esindajad peavad taga nõudma tarkust ja teadmisi. Ainult nii saavad nad kaasa rääkida suure maailma asjades (Roos, 1935: 46). Iga memoriaalkogu on killuke Eestit. See on ühe inimese püüdluste ja arengu lugu.

Kui praegu hakkab raamat hariduse ja teadmiste allikana kaotama oma esialgset tähtsust, siis rohkem kui sada aastat tagasi oli just raamat see, millele sai toetuda teadmiste omandamisel. Ilma korraliku raamatukoguta ei kujutatud ette ühtegi tõsiseltvõetavat teadlast ega kultuuritegelast. Hea ja vajaliku raamatu omandamiseks tehti tihti üliinimlikke jõupingutusi. Iga raamat memoriaalkogus on tähis ning iseloomustab selle kogu omaniku huvisid, kalduvusi ja vajadusi.

Arhiivraamatukogus on hoiul 33 memoriaalkogu, mis on raamatukokku laekunud erinevatel aegadel ja erinevaid teid pidi. Nii kogude suurus kui ka nende läbitöötatuse aste on erinevad. Osa kogusid on leitav Arhiivraamatukogu memoriaalkogude kataloogis (<http://www2.kirmus.ee/memoriaal/>), osa kättesaadav elektronkataloogis ESTER (https://www.ester.ee/search~S1*est) ja osade kohta on olemas vaid sissekanne inventariraamatus või kaartkataloog.

Kõigist kogude kohta käivatest olulisematest andmetest annab ülevaate alljärgnev tabel (vt [Tabel / Memoriaalkogud Eesti Kirjandusmuuseumi Arhiivraamatukogus \(Räim, 2009: 205\)](#)), mille on koostanud Heino Räim ja mida on täiendanud Ave Pill ning Kaie Oks. (Räim, 2009: 205)

Tabeli lühendid: N – nimekiri; K – kartoteek; E – elektronkataloog; E (osal.) – osaliselt sisestatud elektronkataloogi

Tabel 1 Memoriaalkogud Eesti Kirjandusmuuseumi Arhiivraamatukogus (Räim, 2009: 205)

Memoriaalkogud Eesti Kirjandusmuuseumi Arhiivraamatukogus				
Nimi	Eluaastad	Saabumine	Suurus (teavikute arv)	Läbitöötatus
Aavik, Johannes	1880-1973	1980	1866	N, K, E (osal.)
Alver, Betti	1906-1989	1990	7396	N, E
Lepik, Mart	1900-1971			
Antik, Richard	1901-1998	1998	697	N, E
Ariste, Paul	1905-1990	1967	12334	N, K, E
Dresen, Hilda	1896-1981	1985	3124	N, K, E (osal.)
Eisen, Matthias Johann	1857-1934	1934	3346	N, K, E (osal.)
Hubel, Eduard	1879-1957	1999	508	N
Hurt, Jakob	1839-1907	1957	486	N, E (osal.)
Ird, Kaarel	1909-1986	1987	6219	E
Kallas, Aino	1878-1956	1946	2442	K, E (osal.)
Kallas, Oskar	1868-1946			
Kangur, Juhan	1846-1919	1973	658	N, E
Kippel, Enn	1901-1942	1974	1054	N, K, E
Koidula, Lydia	1843-1886	1958	217	N, K
Kuhlbars, Friedrich	1841-1924	1953	1353	N, K
Kuldsepp, Toivo	1945-2000	1979	278	N, K
Kurs, Ott	1939	1993	418	N
Kõressaar, Viktor	1916-2002	1992	845	N, K, E (osal.)
Laaban, Ilmar	1921-2000	2001	4422	N, E
Lahi, Riho	1904-1995	1992	440	N
Loorits, Oskar	1900-1961	1994	431	N, E (osal.)
Menning, Karl	1874-1941	1944	2640	E
Permjakov, Grigori	1919-1983	1984	1883	N, K
Reiman, Villem	1861-1917	1917	1198	N, K, E
Roos, Jaan	1888-1965	1958	6398	N, K, E (osal.)
Severjanin, Igor	1887-1941	1973	304	N, K, E
Sööt, Karl Eduard	1862-1950	1965	3471	N, K, E (osal.)
Sütiste, Juhan	1899-1945	1970	1913	N, K, E (osal.)
Toom, Liidia	1890-1976	1976	298	N, K, E
Unt, Mati	1944-2005	2012	1880 (e.k.)+?	N, E (osal.)
Vallak, Peet	1893-1959	1993	2704	N, E (osal.)
Viirsalu, Harald	1900-1982	1990	804	N, K, E (osal.)
Visnapuu, Henrik	1890-1951	1959	394	N, K, E (osal.)

Personaalkogusid on arhiivraamatukokku valitud järgmiste kriteeriumite alusel:

Esimeseks oluliseks kriteeriumiks on **isik** – selle isiku tähtsus ja olulisus Eesti kultuuriloo seisukohalt. Isiklikud raamatukogud võimaldavad mõista kultuuritegelase (kirjanike, kunstnike, teadlaste) kujunemist väljapaistvaks isiksuseks (Räim, 2009: 203). Raamatukogu annab võimaluse aru saada nende inimeste huvialadest, avada nende arenguloo, viidata teostele, mis on neid mõjutanud. Samuti viidata teostele, mida on töös või loomingus otseselt kasutatud (Haan, Laidvee, 1966: 159).

Teiseks oluliseks kriteeriumiks on raamatukogu **sisu**. Arhiivraamatukogus on ka kogusid, mis on väga hästi komplekteeritud ja seetõttu hindamatu väärtusega. Näitena võib tuua bibliofiil Jaan Roosi, kes kujundas oma raamatukogust tõelise kunstiteose ja tegi seda väga sihiteadlikult ning kindlaid printsiipe arvestades (Roos, 1935: 48). On ka kogusid, mis teatud erialast lähtudes sisaldavad erialakirjandust, nii eesti- kui võõrkeelset ja mida pole võimalik kasutada üheski teises raamatukogus (näit. Karl Menningu raamatukogu) (Haan, Laidvee, 1966: 160).

Niisiis on personaalkogud olulised kahel põhjusel – ühest küljest võivad nad olla uurimisobjektid, kui tahetakse tutvuda mõne kultuuritegelase elu ja tegevusega, teisalt on nad vajalik täiendus Eesti Kirjandusmuuseumi Arhiivraamatukogu teistele kollektsioonidele.

Kogude omandamises võime eristada **nelja** suuremat gruppi:

1. Raamatukogud on muuseumile kingitud omaniku eluajal (P. Ariste, M. J. Eisen, G. Permjakov)
2. Raamatukogu on üle antud olude sunnil (L. Koidula, A. ja O. Kallas, K. Menning, P. Vallak, H. Visnapuu)
3. Raamatukogu on pärandatud (B. Alver ja M. Lepik, V. Reiman, T. Kuldsepp, I. Laaban)
4. Raamatuvara on omanikule kokkuleppeliselt hüvitatud (J. Roos, J. Aavik, J. Sütiste) (Räim, 2009: 204).

Esimesed kogud, mis muuseum omandas, olid Villem Reimani (1917) ja Matthias Johann Eiseni (1934) kogud (Räim, 2009: 203).

Pärast esimeste kogude laekumist on kogude arv regulaarselt täienenud. Suurem osa neist (17 kogu) laekus aastail 1953-1993 (vt [Tabel 2 Memoriaalkogude kujunemine 1953-1993](#) (Räim, 2013: 27)). Just sellel perioodil otsustasid paljud kultuuritegelased oma kogud loovutada ja Leida

Laidvee, kes oli samal ajal raamatukogu juhataja (1952-1994), pidi tegema valiku. Seega võib öelda, et Leida Laidvee osa eesti kultuuritegelaste vaimse pärandi säilitamisele on märkimisväärne (Räim, 2013: 27).

Tabel 2 Memoriaalkogude kujunemine 1953-1993 (Räim, 2013: 27)

Memoriaalkogude kujunemine 1953-1993				
1953-1959	1965-1970	1973-1979	1980-1987	1990-1993
F. Kuhlbars	K. E. Sööt	J. Kangur	J. Aavik	B. Alver/M. Lepik
J. Hurt	P. Ariste	I. Severjanin	G. Permjakov	H. Viirsalu
L. Koidula	J. Sütiste	E. Kippel	H. Dresen	R. Lahi
J. Roos		L. Toom	K. Ird	V. Kõressaar
H. Visnapuu		T. Kuldsepp		P. Vallak
				O. Kurs

Lisaks kodueestlaste kogudele on muuseumile annetatud ka kuus väliseesti raamatukogu: Johannes Aaviku, Richard Antiku, Viktor Kõressaare, Ilmar Laabani, Oskar Looritsa ja Harald Viirsalu kogud. Need kogud sisaldavad nii väliseesti kui ka Eestis ilmunud eestikeelseid ja mujal ilmunud võõrkeelseid trükiseid.

Iga kogu saabumislugu on unikaalne ning mitmel puhul on trükised kogusse lisandunud mitmes jaos ja erinevatest allikatest näit. J. Aaviku, O. Looritsa ja J. Hurda kogudesse. (Räim, 2009: 203)

Suured personaalkogud (P. Ariste, J. Roos, B. Alver/M. Lepik) sisaldavad mitmekesiseid materjale alates sepaatidest ja lõpetades tõeliselt rariteetsete raamatutega. Kuid on ka väga selgepiirilisi konkreetset teemat käsitlevaid kogusid nagu näiteks R. Lahi eksliibriste kogu, T. Kuldsepa eesti kirjandust käsitlevate lõigendite (koopiate) kogu. Keelte järgi on memoriaalkogudes kõige enam eestikeelset kirjandust, kuid ka võõrkeelsed trükised on tugevalt esindatud. Kõige rohkem on saksakeelset kirjandust, järgnevad vene, soome, inglise ja esperanto keel (Räim, 2009: 204).

Üldistatult võib memoriaalkogude omanikud jaotada **kirjanikeks, teadlasteks, kultuuritegelasteks, bibliofiilideks/raamatukogundustegelasteks ja tõlkijateks** (vt [Tabel 3 Memoriaalkogude omanikud tegevuse järgi](#)) See jaotus annab mingil määral ülevaate memoriaalkogude omanike tegevusest, kuid sellesse tuleks suhtuda loovalt, sest alati pole kogu omanike tegevus nii selgepiiriline.

Tabel 3 Memoriaalkogude omanikud tegevuse järgi

Memoriaalkogude omanikud tegevuse järgi				
Kirjanikud	Teadlased	Kultuuritegelased	Bibliofiilid/ Raamatukogundus- tegelased	Tõlkijad
Bett Alver	Johannes Aavik	Jakob Hurt	Richard Antik	Hilda Dresen
Eduard Hubel	Paul Ariste	Kaarel Ird	Juhan Kangur	Marje Pedajas
Enn Kippel	Matthias Johann Eisen	Epp Kaidu	Jaan Roos	Liidia ja Leon Toom
Lydia Koidula	Toivo Kuldsepp	Aino ja Oskar Kallas		
Friedrich Kuhlbars	Ott Kurs	Karl Menning		
Ilmar Laaban	Viktor Kõressaar	Villem Reiman		
Riho Lahi	Mart Lepik	Harald Viirsalu		
Helga ja Enn Nõu	Oskar Loorits			
Igor Severjanin	Grigori Permjakov			
Karl-Eduard Sööt				
Juhan Sütiste				
Mati Unt				
Peet Vallak				
Hendrik Visnapuu				

Näiteks oli Betti Alver küll eelkõige kirjanik, kuid ta oli ka tõlkija ja eesti kultuuri seisukohalt oluline kultuuritegelane. Sama võib öelda ka Mart Lepiku kohta. Ta oli esmajoones kirjandusteadlane, aga ka raamatukogutegelane ning tõlkija.

Kuigi arhiivraamatukogu memoriaalkogusid on läbi aastakümnete korrastatud ja arvele võetud, on nad suures osas veel läbi uurimata ja vaid osaliselt elektrooniliselt kättesaadavad.

2. ÜLEVAADE BETTI ALVERI JA MART LEPIKU ELUKÄIGUST NING ÜHISE RAAMATUKOGU KUJUNEMISEST

2.1. Betti Alveri elulugu

Betti Alver sündis Jõgeval, 23. novembril (vana kalendri järgi 10. novembril) 1906. aastal. Ta oli oma vanemate, Jõgeva teemeistri Mart Alveri ja tema naise Minna Alveri kuues laps. Tüdruk sai nimeks Elisabet Vilhelmine, aga kutsuma hakati teda Bettiks. Betti kasvas koos neli aastat vanema venna Martiniga. Pere kolm vanemat last olid 1903. aastaks surnud. Ka 1904. aastal sündinud Leopold suri 1910. aastal (Muru, 2003: 11).

Alverid elasid jaama kõrval raudteelaste majas, kus nende päralt oli kaks tuba ja köök. Betti Alveri lapsepõlvesõbrad olid jaamaülema tütar Ženja, kellega mängides omandas laps esialgse vene keele oskuse ja postmeister Veermanni tütar Erika, kellega kõneldi saksa keeles (Muru, 2003: 12-13). Hiljem meenutab Betti Alver, et just ema Minna suunas teda mängima vene ja saksa perede lastega. Betti Alveri mälestustes oli ema suure fantaasiaga ja püüdis laste õpihimu igakülselt ergutada (Betti Alver: usutlused..., 2007: 27). Suhtlemine lapsepõlve mängukaaslastega oli aluseks Betti Alveri hilisemale heale vene ja saksa keele oskusele. Nende keelte põhjalik omandamine toimus Tartus Puškini tütarlastegümnaasiumis, hilisemas ENKS-i Tütarlaste Gümnaasiumis (Betti Alver: usutlused..., 2007: 27).

Alghariduse omandas Betti Alver kodus. Lugema õppis ta oma vanema venna kõrvalt ning sealt sai alguse harjumus, mis saatis ja toetas teda läbi elu. 1914. aastal õppis tüdruk veidi aega proua Kilgi erakoolis (Muru, 2003: 13). Proua Emmeliine Kilgi erakool oli esimene eraalgkool Jõgeval. Õppetöö toimus Kilkide eramajas Aia tänaval. Kool töötas aastatel 1906-1917 (Pärn, 2016). 1914. aasta sügisest algasid Betti Alveri õpingud Tartus Puškini nimelises Tütarlaste Gümnaasiumis. Sõjakeerises evakueeriti see kool Venemaale ja Betti õpingud jätkusid Tartu Tütarlaste Gümnaasiumis. Ema Minna asus koos lastega Tartusse, sest nii üürikorteris elades oli kergem hakkama saada. Siiski igatses Betti Alver alati koju Jõgevale. Gümnaasiumi lõpetas Betti Alver 1924. aastal (Betti Alver: usutlused..., 2007: 27).

10. septembril 1924. aastal immatrikuleeriti Betti Alver Tartu Ülikooli filosoofiateaduskonna eesti filoloogia üliõpilaseks, kust ta 4. septembril 1927. aastal eksmatrikuleeriti. Üliõpilaste

nimekirjas oli ta veel 15. jaanuarist 1929 kuni 1. septembrini 1929 (Album Academicum...). Eksameid Betti Alver ülikoolis eriti ei sooritanud, kuigi ta teda huvitavaid loenguid külastas. Ainsana sooritatud eksam oli ladina keele lektorikursuse eksam, mille ta tegi 1925. aasta mais (Muru, 2003: 16).

Alates 1927. aastast pühendus Betti Alver kirjanduslikule tegevusele. Ta oli Eesti Kirjanike Liidu liige aastast 1934, 1945. aastast Eesti Nõukogude Kirjanike Liidu liige. 1950. aastal heideti ta KL-ist välja. Tema liikmelisus taastati 1956. aastal (Eesti kirjanike leksikon, 2000: 29).

Kuigi Betti Alver alustas oma loominguteed proosakirjanikuna, saavutas ta täiuslikkuse siiski luuletajana. 1930ndate poeemid (Lugu valgest varesest, Vahanukk, Pirnipuu, Pähklikoor) andsid tunnistust sellest, et tegemist on silmapaistva luuletajaga. Tema edasisi loominguperioode tähistavad luulekogud Tolm ja tuli (1936), Elupuu (sõjaaegne käsikiri), Tähetund (1966), Eluhelbed (1971), Lendav linn (1977), Korallid Emajões (1986) (Muru, 2003).

Olulisel kohal Betti Alveri loomingus oli tõlkimine, sest nn vaikimise perioodil ta luulet ei kirjutanud. Betti Alver oli suurepärane tõlkija ja juba 1936. aastal oli ta eestistanud Aleksander Puškini poeemi „Vaskratsanik“ (Eesti kirjanike leksikon, 2000: 30). Stalinismiaastatel tegeleski Betti Alver põhiliselt tõlkimisega. Ta tõlkis ka M. Gorki „Lapsepõlve“ (1946), „Minu ülikoolid“ (1947) ning J. W. Goethe „Götz von Berlichingeni“ (1947). Tema tõlkekunsti tippsaavutus on Aleksander Puškini värssromaani „Jevgeni Onegin“ tõlge, mis valmis aastatel 1955-1963 (Eesti kirjanike leksikon, 2000: 30).

Betti Alver ise on oma elu periodiseerinud eluks enne ja pärast Heiti Talvikut. Betti Alver ja Heiti Talvik tutvusid 1930. aastal, kui Heiti Talvik kutsus Betti Alverit üliõpilasseltsi „Veljesto“ piduõhtule. Nende abielu sõlmiti 19. juunil 1937. aastal ilma suurema kärata ning abielu sõlmimise tunnistajateks olid ainult Ants Oras ja Paul Viiding (Muru, 2003: 31). Heiti Talvik oli Betti Alveri esimene abikaasa, sõber ja mõttekaaslane. Heiti Talviku kirjanduslikud ja maailmavaatelised tõekspidamised kujundasid ka tema elukaaslase Betti Alveri vaimseid püüdlusi ja loomingut (Betti Alver: usutlused..., 2007: 124).

Koos Teise maailmasõjaga saabus suur segadus Eestimaa inimeste ellu. Erandiks ei olnud ka Betti Alver. 1945. aastal arreteeris NKVD Heiti Talviku ning 1947. aasta varakevadel saadeti ta Siberisse, kus ta haiguse ja kurnatuse tõttu sama aasta 18. juulil suri. Betti Alver sai oma abikaasa surmast teada palju hiljem (Muru, 2003: 106).

Tõnu Õnnepalu meelest jaguneb: „...Betti Alveri elu neljaks üsna ühepikkuseks, ligi kahekümneaastaseks “salmiks”: eelaeg – viljakus – kõrbeteekond – tagasivaade. Sümboolsed on tema abieludki: õitseagene teise poeediga, Heiti Talvikuga, leinaagene arhivaari ja kirjandusloolase Mart Lepikuga“ (Õnnepalu, 2003).

Betti Alver ja Mart Lepik abiellusid 21. jaanuaril 1956. aastal. Raamatus „Minu lamp põleb“ sisaldab nende kirjavahetust ning selle lugeja mõistab, et Betti Alver ja Mart Lepik olid kogu kooselatud aja jooksul üksteisele toeks. Nende noorus oli seljataga, Betti Alveril ka kooselu oma elu armastuse Heiti Talvikuga. Kirjavahetust lugedes saab aimu sellest, kui lugupidavalt ja soojalt need inimesed üksteisesse suhtusid (Minu lamp põleb, 2015).

Eve Annuk tõdeb raamatu „Minu lamp põleb“ eessõnas, et Betti Alver püüdis küll jätta muljet, et ta peale Heiti Talviku surma polegi elanud, aga teose autor liigitab selle ülestunnistuse rohkem omamüüdi loomise valda. Omamüüt on müüt, mida inimesed/kirjanikud endast vahel teadlikult püüavad kujundada ja tegeliku reaalse eluga ei ole sellel müüdil palju tegemist. Betti Alveri isiksusega kaasas käinud müüti ei loonud mitte ainult teda ümbritsevad inimesed, vaid ka ta ise aitas sellele kaasa (Minu lamp põleb, 2015: 10).

2.2. Mart Lepiku elulugu

Mart Lepik (ka Martin Lepik) sündis Virumaal, Katelas, talupidaja perekonnas 18. novembril (vana kalendri järgi 5. novembril) 1900. aastal. Mart Lepik suri 17. detsembril 1971. aastal. (Eesti kirjanike leksikon, 2000: 285)

Tema koolitee algas Rakveres. 1921. aastal lõpetas ta Viru Maakonna Realgümnaasiumi (tol ajal poeglaste gümnaasium). Aastatel 1921–1928 õppis ta Tartu Ülikooli filosoofiateaduskonnas eesti ja üldist kirjandust, aga ka rahvaluulet, läänemere-soome keeli ja etnograafiat. Kuigi Mart Lepik sooritas enamuse eksamitest, jäi stuudium siiski lõpetamata (Minu lamp põleb, 2015: 16).

Mart Lepiku elulugu võiks alustada Sirje Oleski väga tabava kirjeldusega ajakirja Litteraria 19. numbri eessõnas: „...Ta [Mart Lepik] oli aastakümneid Werneris kohviku pühasasukas, tema sõjaeelne minevik seostub Veljesto, Akadeemilise Kirjandusühingu ja Õpetatud Eesti Seltsiga, sõjajärgne omakorda Kirjandusmuuseumi ja Betti Alveriga. Ta esindas markantselt seda põlvkonda, kes iseseisvas Eestis rajas meie humanitaarkultuuri alused...“ (Kirjad üle mere..., 2000: 5).

Mart Lepik kuulus 1924. aastal asutatud Akadeemilise Kirjandusühingu juhatusse. Selles ühingus tegutsesid koos nii professor Gustav Suits kui ka üliõpilane Mart Lepik (Aaver, 1992: 78). 1933-1940 töötas Mart Lepik Õpetatud Eesti Seltsi asjaajaja-raamatukoguhoidjana, 1947-1950 vastutava sekretärina. (Eesti kirjanike leksikon, 2000: 285)

ÕES-i arhivaarina seadis ta korda seltsi raamatukogu ja käsikirjalise arhiivi. Ta osales aktiivselt seltsi 150 aastapäeva tähistamisel ja juubeliväljaannete ettevalmistamisel. (Kirjad üle mere..., 2000: 7)

30. aprillil 1940 valiti Mart Lepik Eesti Rahva Muuseumi Kultuuriloolise Arhiivi juhatajaks. Mart Lepik juhtis Eesti Kirjandusmuuseumi loomist ning oli aastatel 1940–1941 ja 1944–1945 selle direktor ning aastatel 1951–1963 käsikirjade osakonna juhataja. Mart Lepik on üks nendest, kes töötas välja kirjandusmuuseumi struktuuri ja valis välja sobivad ning oma eriala tundvad töötajad. Aastatel 1943–1944 oli ta tegev muuseumi varade evakueerimisel maale, Aru mõisa, et päästa need sõjategevuse küüsisist (Aaver, 1992).

Aastatel 1945–1946 oli Mart Lepik arreteeritud poliitiliste süüdistuste tõttu. Tema sõjaeelsest eraelust (enne 1945. aastat) on vähe jälgi. Üheks põhjuseks on see, et julgeolekuorganid rekvireerisid tema arhiivid ja seega sõjaeelsest perioodist palju dokumente säilinud ei ole (Kirjad üle mere..., 2000: 12).

Alates 1956. aastast kulges Mart Lepiku elu Betti Alveri kõrval. Elukoht Tartus, Koidula tänaval, oli kahe loomeinimese ühine kodu ja pelgupaik, kus tehti tööd, kuhu külalised olid oodatud ja kus väike aed pakkus loodushuvilisele paarile tegevust. Selles elukohas oli ruumi ka raamatutele ja seda oli vaja, sest raamatud olid pererahva nõrkus.

Mart Lepiku peamiseks huviobjektiks oli eesti vanem kirjandus – selle uurimine ja väljaandmine. (Eesti kirjanike leksikon, 2000: 285) Mart Lepik oli teadlane, kes töötas meelsasti arhiivides, otsides sealt kultuuri- ja kirjandusloolisi materjale. Ta töötas intensiivselt ka Helsingi Ülikooli ning Soome Kirjanduse Seltsi arhiivides. Mart Lepikut võib pidada arhivaariks selle sõna kõige paremas tähenduses.

1927. aastal leidis ta Riia Jakobi kiriku arhiivist hulga senitundmatuid materjale Kristjan Jaak Petersoni kohta. Liivimaa kindralsuperintendent K. G. Sonntagi erakirjakogu leidmine on aidanud kaasa XIX. sajandi Liivimaa aja- ja kultuuriloo uurimisele (Kirjad üle mere..., 2000: 7).

Mart Lepiku arhiiviuuringute materjale hakkas avalikkuse ette jõudma nii „Eesti biograafilise leksikoni“ kui ka „Eesti entsüklopeedia“ artiklites. Need kirjatööd tõestasid, et Mart Lepikust oli saanud eesti vanema kirjandusloo üks paremaid tundjaid (Aaver, 1992: 78).

ÕES-is töötamise perioodil valmisid sellised olulised teosed nagu antoloogia „Eesti kirjanduslugu tekstides I“ 1932. aastal koos Gustav Suitsuga. ÕES- i materjalide põhjal koostas Lepik 1936. aastal. „Faehlmanni ja Kreutzwaldi kirjavahetuse“, mille eest pälvis ka 1938. aastal Raamatufondi preemia (Eesti kirjanike leksikon, 2000: 285). 1938. aastal avaldas Mart Lepik Faehlmanni luuletused ja samal aastal ilmus tema sulest bibliofiilse väljaandena ka esimene usaldusväärne Kristjan Jaak Petersoni elulugu. Selle eluloo pärast tekkis poleemika Mart Lepiku ja tema sõbra ning õpetaja Gustav Suitsu vahel. See kirjanduslik vaidlus annab aimu Mart Lepiku ja Gustav Suitsu teadlasenatuuri erinevuses - üks toetus oma töödes faktidele ja loogikale, teine seisis eelkõige rahvusliku müüdi säilimise eest (Kirjad üle mere..., 2000: 8).

2.3. Alver-Lepiku raamatukogu kujunemine

Betti Alveri ja Mart Lepiku raamatukogu tuleks vaadelda ühtse tervikuna, kuigi töö autoril ja Betti Alveri ning Mart Lepiku raamatukogu elektronkataloogi sisestajal on tekkinud arvamus, et kogu omanike panus raamatukogu kujunemisse erineb periooditi.

Betti Alver elas oma noorusajal ja ka keskealisena väga heitlikes oludes. Tal ei olnud kindlat elukohta ja seega oli sellise suurema raamatukogu olemasolu välistatud. Tal oli kindlasti raamatuid, mida ta armastas ja mis kuulusid talle, kuid selle kohta puudub tõendusmaterjal. 1948. aasta 4. novembril kirjutab Betti Alver Laur ja Renate Tammele, et tal on väga piinlik, et tema raamatud ikka veel nende juures on. Ta lubab need mujale paigutada, kui linna tuleb, aga esialgu siiski Tammele kuuri või pööningule (Betti Alver: usutlused..., 2007: 169). Raamatud olid Betti Alveri armastus juba lapsest peale, kuid elu keerdkäigud ja kehv majanduslik seis lihtsalt takistasid tal oma suurema raamatukogu loomist. Hilisemal perioodil mainivad sõbrad ja tuttavad, kes kirjanikupaari külastavad just raamatute ja taimede rohkust selles kodus. (Voitk, 2007: 203)

Seevastu Mart Lepik näib oma raamatukogu kujundamisega olevat algust teinud juba 1919. aastal. Sellele viitab tema autograaf ja aastaarv raamatus. Väga paljudel raamatutel on sees autogramm *Mart Lepik*, tihti lisandub sellele aastaarv, näit. -24.

Mart Lepik suri 1971. aastal ja pärast seda daatumit ta oma raamatukogu kujundamisel enam otseselt kaasa ei rääkinud (kaudselt kindlasti, sest Betti Alver jagas paljuski oma teise abikaasa kirjanduslikke vaateid ja põhimõtteid). Mart Lepiku kolleeg Jaan Toomla on iseloomustanud Mart Lepiku ja Betti Alveri suhet intellektuaalse sobivusena: „...Tegelikult ei olnud siin mingit vastuolu. Ja eriti liitis neid veel väga tugev eetika, eetiline elunägemine, eetiline alus, eetiliste hinnangute andmine kõigele sellele, mis toimub inimestele... Selline puhas, sirgjooneline, selge ja aus suhtumine ellu ja inimestesse oli nende ühine joon. Nad olid eesti kultuuri vaimsused, mõlemad missioonitundega inimesed... Nad sobisid.“ (Minu lamp põleb, 2015: 20).

Inimesed, kes Betti Alverit ja Mart Lepikut külastasid, panid suurt raamatukogu tähele. Vahel kingiti mõnele külalisele raamat. Näiteks Eeva Park sai lapsena Mart Lepikule kuulunud (Hele Lüüsi pühendusega) ingliskeelse Frans G. Bengtssoni raamatu „The Long Ships“. See raamat ajendas teda inglise keelt õppima, sest tema jaoks oli mõeldamatu, et Mart Lepikult saadud raamatut ei loeta läbi (Park, 2007: 278).

Betti Alver laenutas 1976. aastal Aili Pajule raamatuid, hiljem tundis ta süümepiinu, sest talle tundus, et Mart Lepikule poleks selline asi meeldinud (Paju, 2006: 37). Loetu põhjal tundub, et raamatukogu oli rohkem kogu omanike isiklikuks kasutamiseks ja raamatute väljalaenutamine polnud tavapärane.

Enn Lillemets mäletab, et Betti Alveril oli Karl Ristikivi raamat „Hingede öö“, mida ta aga algul ei soostunud laenutama, kuna see oli Mart Lepiku oma ja see oli piisav argument, sest nii suur oli Betti Alveri aukartus Lepiku suhtumise ees kirjandusse. Hiljem Enn Lillemetsal siiski avanes võimalus seda raamatut kasutada (Lillemets, 2007: 450).

Nendest tähelepanekutest võib järeldada, et kogu omanikud teadsid väga täpselt, kellele mingi raamat algselt kuulus. Ka võib oletada, et Mart Lepiku eluajal peeti raamatukogu kasutamisel rangelt kinni reeglitest, mis aga peale tema surma enam ei kehtinud.

3. ALVERI-LEPIKU RAAMATUKOGU UURIMISE METOODIKA

3.1. Memoriaalkogude varasemad käsitlused Karl Menningu ja Oskar Kallase kogude näitel

Eesti raamatukogudes asuvaid memoriaalkogusid on uuritud erinevalt. On uuritud kultuuriliselt tähtsamaid ja ka suuremahulisemaid kogusid, näiteks Karl Morgensterni kogu, mis oli aluseks Tartu Ülikooli raamatukogu fondidele.

Eesti Kirjandusmuuseumi Arhiivraamatukogu kogudest on kirjutatud mõningaid tutvustavaid artikleid, kuid ainult mõnest kogust on ilmunud mahukamaid uurimusi. Memoriaalkogudest on kõige rohkem kirjutanud Leida Laidvee – Eesti Kirjandusmuuseumi Arhiivraamatukogu juhataja aastatel 1952-1994, sest just tema juhtimise ajal saabus raamatukokku kõige suurem hulk memoriaalkogusid (Räim, 2013: 29). Leida Laidvee kirjutised on pigem ülevaated raamatukogude fondide kujunemisest, sealhulgas ka memoriaalkogude omandamise kronoloogiast (Laidvee, 1990: 55-91). Heino Räime sõnul, kes ka ise on mitmete kirjutiste autor, on kogudest alati kirjutatud just need inimesed, kes nende kogudega töötasid. (Räim, 2013: 29). See on ka loomulik, sest isikukogud tekitavad paratamatult mõtteid. Töö autor on kokku puutunud kahe memoriaalkoguga – Alver-Lepiku koguga ning Mati Undi koguga. Kahe kogu puhul tekib juba võrdlusmoment ja võrdluse põhjal arusaamine, kui erinevad on inimeste raamatukogud, kui hästi nad peegeldavad nende elu ja tegevust, huvisid ning kalduvusi.

Üks põhjalikum ülevaade on kirjutatud Karl Menningu memoriaalkogust: „Karl Menningu memoriaalkogu kirjandusmuuseumis“, autoriteks Kalju Haan ja Leida Laidvee (Haan, Laidvee, 1966). See uurimus annab ülevaate Karl Menningu kogu kujunemisest ning suurematest teemaplokkidest selles kogus: kunstialane kirjandus, muinasjutud ja muistendid, dramaturgiat käsitlev kirjandus, William Shakespeare'i teosed, teatriajalugu, teatriteooria. Teemavaldkondi käsitletakse konkreetsete raamatute valguses, iga teema juures on esitatud ligikaudne raamatute arv, täpsemad numbrid ja laudimeetrid puuduvad. Haani ja Laidvee ülevaade Karl Menningu kogust keskendub teemadele ja sisule, mitte niivõrd andmetele.

Heino Räime ülevaates Aino ja Oskar Kallase raamatukogust (Räim, 2005: 80-85) on seevastu ära toodud raamatukogu arvuline suurus ja ka jaotus. Kuna Oskar Kallase kirjavara saabus

arhiivraamatukokku eri osadena ja varasemalt annetatud raamatud on liidetud põhikoguga, siis on ka see täpselt dateeritud. Selles uurimuses on üksikasjalikult kirjeldatud kogu koostist jagunemist autorite, keelte ja kirjandusvormi järgi, samuti ilmumisaastate järgi (Räim, 2005: 80-85). Heino Räim oma ülevaates Aino ja Oskar Kallase raamatukogust on lähtunud pigem andmetest, kvantitatiivsetest näitajatest.

Mõlemad uurimused on memoriaalkogude tundmaõppimise seisukohast olulised, kuigi nad on sisult ja käsitlemise laadilt erinevad.

Mõlemas eelpool mainitud uurimuses on kogu omaniku elukäiku püütud seostada raamatukogu kujunemisega. On perioode, kus mingid huvid ja tegevused on rohkem esiplaanil kui teised ja sellega seoses oli ka raamatukogu vastava kirjandusega täienenud: Karl Menningu puhul eluperiood, kus ta töötas saadikuna Berliinis, Oskar Kallase puhul sama ameti pidamise aeg Londonis. Mõlemas uurimuses on viidatud inimese elukäigu ja raamatukogu kujunemise vahelisele seosele (Haan, Laidvee, 1966:161), (Räim, 2005: 82).

3.2. Lähtekohad metoodika valikuks

Käesolevas uurimuses lähtutakse nii kvantitatiivsest kui ka kvalitatiivsest andmete analüüsimise meetodist. Siin toetutakse nii Heino Räime kvantitatiivsele uurimusele Aino ja Oskar Kallase kogust kui ka Kalju Haani ja Leida Laidvee sisulisemale uuringule, mis on tehtud Karl Menningu kogust. Kvantitatiivse meetodi rakendamine võimaldab konkreetset kogu iseloomustada ja analüüsida lähtuvalt andmetest, mis on kättesaadavad tänu raamatukoguprogrammi Sierra statistilistele võimalustele. Kvalitatiivse meetodite abil on võimalik teha sisulisemat ja sügavamat analüüsi. Selle meetodiga saab uurida kogu kujunemise ajalisi ja sisulisi põhjusi, sissekirjutuste tähendust ja haakumist kogu omanike elukäiguga. Selles osas toetutakse erinevatele allikatele, mille abil püütakse leida seoseid raamatukogu ja selle omanike tegevuse vahel.

Käesoleva töö uurimisobjektiks on valitud Alver-Lepiku memoriaalkogu ilukirjanduslik osa. Põhjuseks on asjaolu, et ilukirjanduslik kollektsioon on terviklik ja huvipakkuv ning haakub paremini kogu omanike huvide ja eelistustega.

Kogu ilukirjandusliku osa kirjeldamiseks on püstitatud järgmised uurimisküsimused:

1. Välja selgitada Alver-Lepiku memoriaalkogu ilukirjandusliku osa jaotus kirjanduse liikide kaupa
2. Anda ülevaade kogu keelelisest koostisest
3. Tuua selgust raamatukogu perioodilise kujunemise kohta (väljaandmise aasta järgi)
4. Luua seoseid sissekirjutuste (autograafid, autogrammid, pühendused, autoripühendused jm., tõlked raamatus) ja kogu omanike elu ning tegevuse vahel

Betti Alveri ja Mart Lepiku memoriaalkogu analüüsitakse toetudes andmetele, mis on saadud raamatukogusüsteemi Sierra statistilisi võimalusi kasutades. Sierra statistika osa otsingumootoris on kasutusel Boole'i otsing, kus käskudega AND ja OR on võimalik otsida komplekselt kombineerides erinevaid välju biblio- ja eksemplarikirjetes. Suuremate nimekirjade sees saab teha täppisotsinguid teaviku keele, märksõna, asukoha jm. järgi. Sierrast on võimalik nimekirju transportida Excelisse, Exceli tabeleid omakorda võimaldavad materjali sorteerida ja filtreerida ning sorteeritud materjali põhjal saab näitlikustamise eesmärgil valmistada tabeleid ja diagramme.

Betti Alveri ja Mart Lepiku raamatukogu on ühena vähestest täielikult kättesaadav elektronkataloogis ESTER. Peale kogu saabumist arhiivraamatukokku võeti see 1990ndatel arvele inventariraamatus. 2015. aastal alustasid praktikandid kogu sisestamist elektronkataloogi. Töö autor jätkas seda tööd poolteise aasta jooksul (2016 kevad – 2017 detsember), sisestades elektronkataloogi üle 4500 teaviku. Kuna paljudel võõrkeelsetel trükistel bibliokirjed kataloogis ESTER seni puudusid, tuli ka need kirjed enne eksemplaride sisestamist luua.

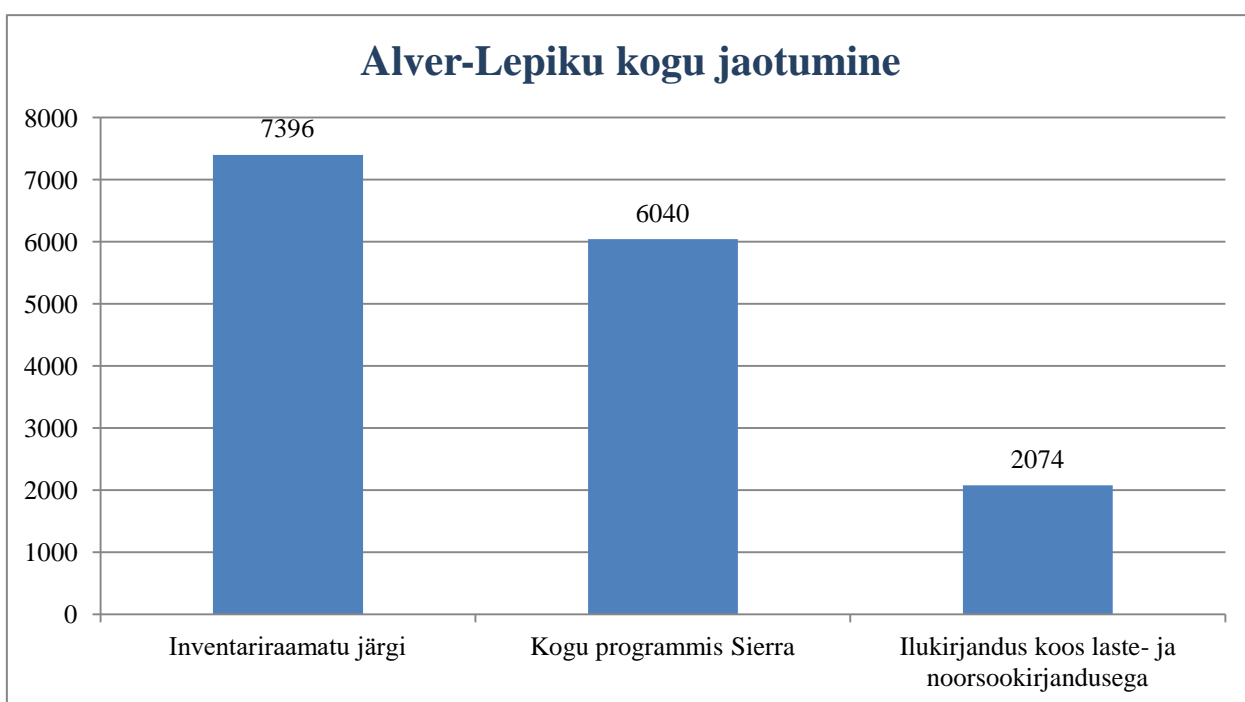
Inventariraamatu järgi on kogu suurus **7396** teavikut. Sierras see arv siiski sellisena ei kajastu, sest kogu sisaldab päris palju ajakirju ning ajalehti, mis on süsteemi sisestatud aastakäikude kaupa, mitte üksiknumbritena nagu inventariraamatus arvele võetud. Sama kehtib ka pisitrükise kohta (inventariraamatus rohkem numbreid, Sierras pisitrükise kohta tehtud kogumikirjed). Eelnimetatud põhjustel on raamatukogu suurus andmebaasis **6040** ühikut.

Sierrast on võimalik samu andmeid leida erinevate otsingukombinatsioonide alt. Näiteks ilukirjandust saab otsida nii märksõna (muutpikkusväli 655), kui ka 008 alt **kirjandusliku vormi** (*Lit Form*) püsipikkusväljalt.

Käesoleva töö seisukohalt vajalike andmete jaoks on kõigi kogusse kuuluvate teavikute hulgast eraldatud ilukirjandus. Ilukirjanduse kasuks on otsustatud sellepärast, et terve kogu uurimine

lõputöö raames oleks olnud liiga mahukas töö ja ilukirjandus kunstiliigina on kogus hästi eristuv ning see oli ka kogu omanikele nende tegevusvaldkonnast lähtuvalt oluline.

Otsingute käigus selgus, et bibliokirjete märksõnastamine on ebaühtlane, seda eriti võõrkeelse teaviku osas. „Ilukirjandusega“ samaväärsed märksõnad on „lastekirjandus“ ja „noorsookirjandus“. Nende märksõnadega teavikud otsiti Sierrast välja kui ilukirjandusega samaväärsed märksõnad. Samas on märksõna „ilukirjandus“ kasutatud ka kirjandusteaduslike ajakirjade kataloogimisel. Ajakirjad, milles käsitletakse kirjanduse teemasid, on samuti tähistatud märksõnaga „ilukirjandus“. Selliseid ajakirjad on nimekirjast eemaldatud ning lõplik ilukirjanduse nimestik sisaldab **2074** teavikut (vt [Joonis 1 Alver-Lepiku kogu jaotumine](#)).

[Joonis 1 Alver-Lepiku kogu jaotumine](#)

Uurimise seisukohalt on oluline, et raamatud oleksid õigesti kataloogitud ja et kirjetes ei esineks vigu või puudusi. Korrektsete andmete saamise huvides on töö autor läbi vaadanud ja üle kontrollinud kõik Betti Alveri ja Mart Lepiku memoriaalkogusse kuuluva 6040 teaviku bibliokirjed. Need on kirjed, millest lähtuvalt on saadud ja koostatud kõik teised selle uurimuse jaoks vajalikud nimestikud.

3.3. Ilukirjandusliku osa eraldamine ülejäänud kogust

Ilukirjanduslike teoste eraldamine kogu üldosast toimus järgmiste etappide kaupa:

1. **Esimeses etapis** teostati mõned prooviotsingud, kasutades selleks erinevaid lähenemisi. Ilukirjanduse eraldamiseks on Sierras rohkem kui üks võimalus. Esimene ja kõige loogilisem tundus otsida **märksõna** (*Subject Heading*) väljalt märksõna „ilukirjandus“ järgi. Katsetamisel selgus aga, et paljudel kirjetel puudusid üldse märksõnad või ei olnud kasutatud märksõna „ilukirjandus“. Teine võimalus, kus kirjes on ära märgitud teaviku liik/žanr on väljal 008 rubriigi all **kirjanduslik vorm** (*Literary Form*). Ilukirjandust üldiselt tähistab sellel välja number „1“, kuid seal on võimalik eristada ka romaane (**f**(iction) luulet (**p**(oetry)) ja draamat (**d**(rama)). Mitmete kirjete lähemal uurimisel selgus, et seda välja on täidetud veel ebakorrapärasemalt kui märksõnavälja „ilukirjandus“. Seega on uurimisel siiski aluseks võetud märksõnaväli „ilukirjandus“ ja kõigil **6040** teavikul on selle välja olemasolu bibliokirjes üle kontrollitud.
2. Kuna erinevate proovinimekirjade (*List*) koostamise käigus selgus tõsiasi, et märksõnaväljadel puudus sageli ilukirjanduse täpsem määratlus (romaanid, novellid, jutud, jutustused, näidendid, luuletused jne.), siis töö autor lisas **teise etapina** kirjetele vajadusel ka vastavad puuduvad märksõnad.
3. Märksõnadega tegelemine andis töö autorile selgema pildi kirjetes kasutatavate märksõnade tähtsusest. Märksõnade panemisel tuleks lähtuda kindlast süsteemist ja korrast. Suurem osa kataloogijaid seda ka usutavasti teeb. Töö autor kohtas kirjeid läbi töötades siiski üsna palju ebakorrektset märksõnastamist ja elementaarsete märksõnastamisreeglite eiramist. Mõnedel juhtudel oli kasutatud märksõna „ilukirjandus“, kuid ei olnud seda ühegi täpsema märksõnaga laiendatud. Tuli ette ka juhuseid, kus oli kasutatud märksõna „ilukirjandus“ ja täpsemat märksõna „biograafiline romaan“, „seiklusromaan“, „ajalooline romaan“ jne., kuid ei olnud kasutatud üldisemat märksõna „romaan“. **Kolmas, kirjete korrastamise etapp**, oli töö- ja ajamahukas, kuid adekvaatse statistika saamise seisukohalt vajalik.
4. Pärast andmebaasi korrastamist ja kirjandusteaduslike ajakirjade ilukirjanduse nimestikust mahaarvamist selgus, et kogu sisaldab **2074** ilukirjanduslikku teost, mille hulka on arvatud ka „noorsookirjandus“ (**12**) ja „lastekirjandus“ (**49**). Seega selgus **neljandas etapis** lõplik ilukirjanduse nimestik, mis on aluseks kõigi teiste nimekirjade koostamisel.

Otsingud, mis on tehtud raamatukogu keelelise koostise selgitamiseks, tehti kasutades püsipikkusvälja **keel võrdub** (*Lang equal to*) ja valiti vastav keelekood (*est* eesti keel, *ger* saksa keel, *rus* vene keel, *fin* soome keel jne.).

Raamatukogu kujunemise perioodide uurimisel kasutati otsinguvõimalust kus valiti 008 alt väli **aasta – vahemik** (*Date One between*) ja sisestati siis periood. Töö autor kasutas kümne- aastast intervalli.

Sissekirjutused kantakse Sierra eksemplarikirjes väljale **märkus 2** (*Note 2*). Sissekirjutuste liigitamiseks kasutatakse sõnu – autograaf, autogramm, pühendus, autoripühendus, sissekirjutus. Nende sõnade kasutamine muudab otsingute tegemise selle välja abil tõhusaks ja efektiivseks.

Kvantitatiivse meetodi rakendamine Alver-Lepiku memoriaalkogu analüüsimisel nõudis töö autorilt eelnevat ettevalmistust ja kataloogimissüsteemi Sierra statistiliste võimaluste tundmaõppimist. Sageli tuli katsetada erinevaid otsinguvõimalusi ning vajadusel täiendada ja korrastada bibliokirjeid. Õigete andmete saamiseks oli vaja jõuda kõige tõhusama otsingutulemuseni. Õige ilukirjanduslike teavikute arv 2074 võimaldab uurida selle kogu teisi parameetreid ja teha andmetel põhinevat analüüsi.

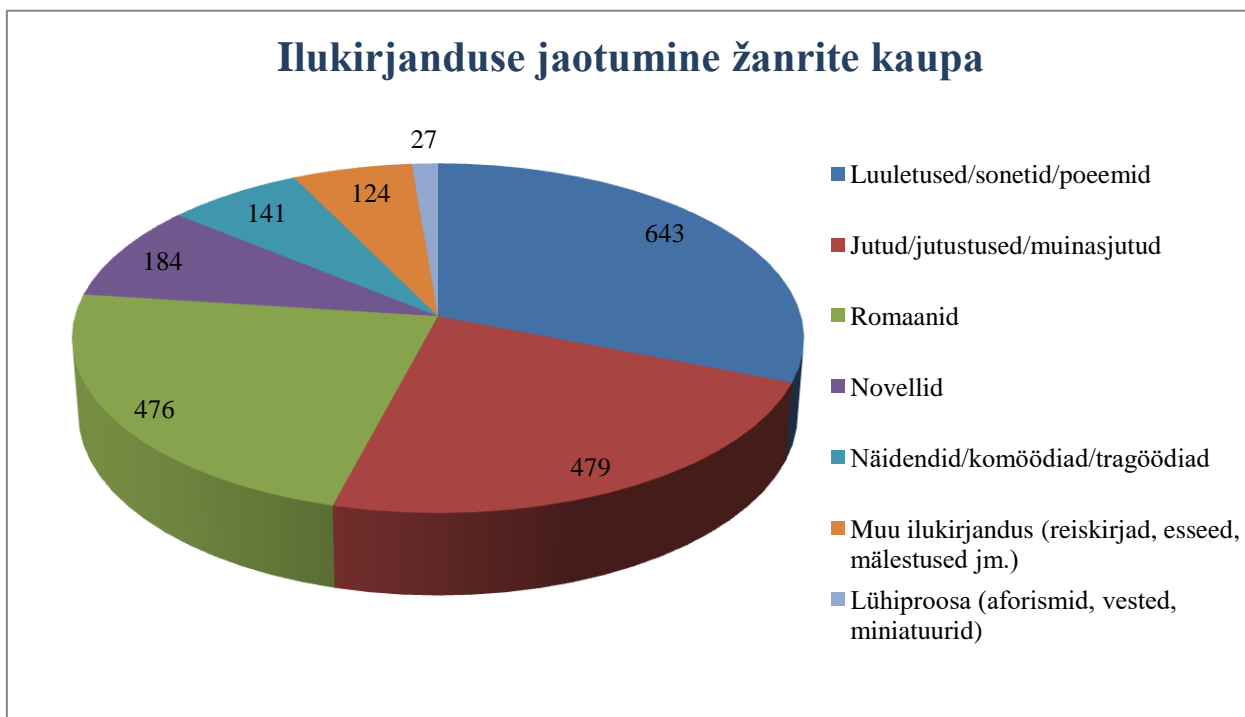
Kvalitatiivselt on lähenetud andmetele, mis puudutavad sissekirjutusi raamatutes. Sissekirjutustega seoses on tutvutud paljude Betti Alverit ja Mart Lepikut puudutavate allikatega.

Esitrükkide olemasolu on üle kontrollitud teatmeteostest Eestikeelne raamat 1901-1917, I-II ja Eestikeelne raamat 1918-1940, I-III ning raamatukoguprogrammist ESTER.

4. ALVERI-LEPIKU MEMORIAALKOGU ANALÜÜS

4.1. Läbilõige ilukirjandusest žanrite kaupa

Betti Alveri ja Mart Lepiku memoriaalkogu uuriti esmalt ilukirjanduse liikide ehk žanrite lõikes. Ilukirjanduse põhiliigid on eepika, lüürika ja dramaatika, mis omakorda jagunevad žanriteks. Romaan, jutustus ja novell on proosažanrid, näitekirjanduse žanrid on draama, tragöödia ja komöödia, luuležanriteks sonett, ballaad, poeem, ood (Hennoste, 2008: 22).

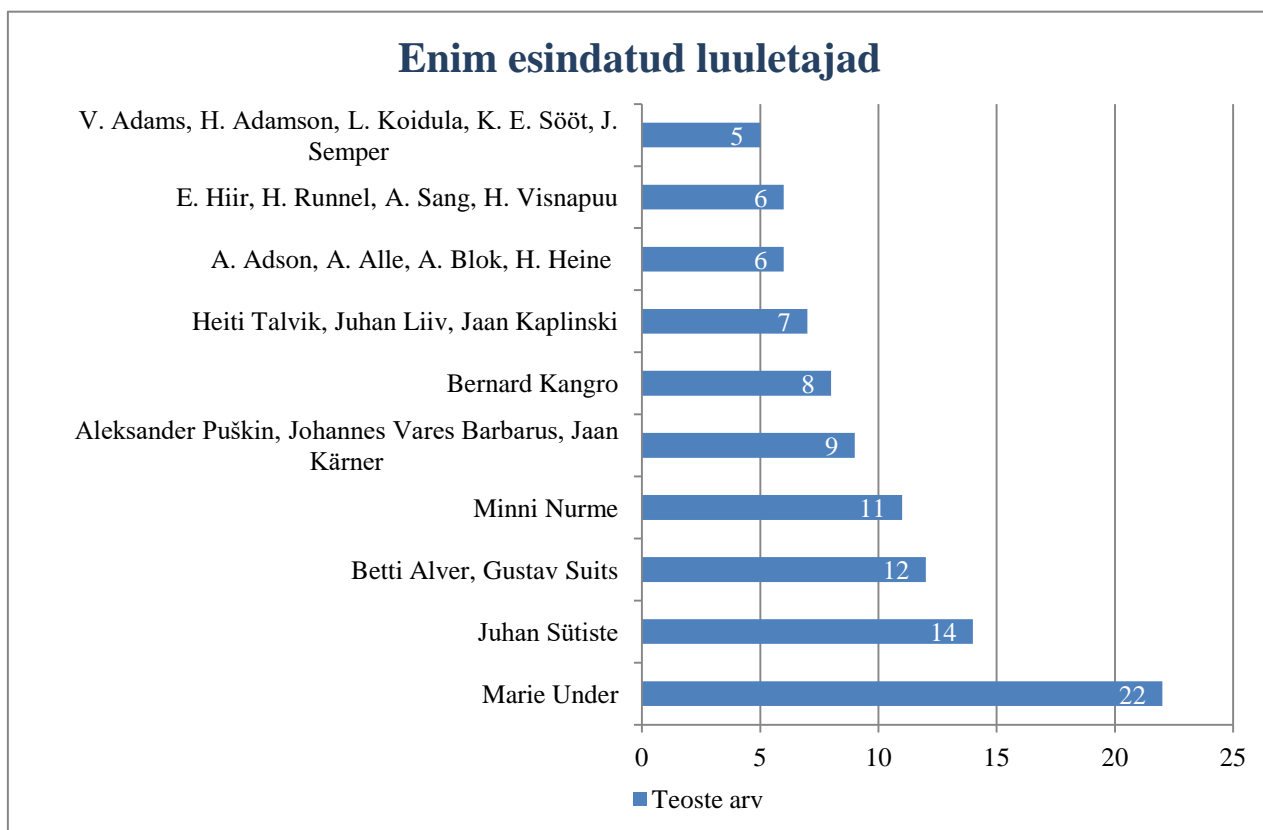

Joonis 2 Ilukirjanduse jaotumine žanrite kaupa

Betti Alveri ja Mart Lepiku raamatukogu kvantitatiivne uurimine näitab, et kogu jaguneb järgmisteks ilukirjanduse žanriteks: luuletusteks (**643**), jutustusteks/juttudeks/muinasjuttudeks (**479**), romaanideks (**476**), novellideks (**184**), näidenditeks (**141**), lühiproosaks (**27**), mille alla on koondatud miniatuurid, vested, aforismid, laastud jne. ning muuks ilukirjanduseks (**124**), mis sisaldab reisikirju, esseesid, mälestusi jm. Novellid on eraldi välja toodud, sest novell oma ülesehituselt erineb jutustusest ja on üks vanemaid eepika žanre (vt [Joonis 2 Ilukirjanduse jaotumine žanrite kaupa](#)).

Kogu on rikas kogumike poolest (**147**), neist antoloogiaid (**59**). Koguteoseid on erinevates keeltes ja erinevate kirjanduse liikide kohta, eriti rohkelt luule kohta (**70**).

Kõige mahukama osa ilukirjandusest moodustab luule (643). Kogu sisaldab 123 eesti autori ning 101 välis autori teoseid. Eestikeelne luule moodustab luulest 73% (7% sellest tõlked eesti keelde) ja võõrkeelne luule 27%. Alver-Lepiku kogus on palju eesti luuletajate teoseid (vt *Joonis 3 Enim esindatud luuletajad*), mis moodustavad luuležanri tuuma ja selgelt eristuvad luuletajad, kelle teosed on kogu omanikele rohkem huvi pakkunud. Suurim kollektsioon raamatuid pärineb Marie Underilt (22), talle järgnevad Juhan Sütiste (14), Betti Alver ise (12) ja Gustav Suits (12). On üsna loomulik, et kogu ühe omaniku, Betti Alveri, looming on kogus täielikult olemas.

Joonis 3 Enim esindatud luuletajad

Enim esindatud luuletajate luulekogud (5 ja rohkem) on enamasti eestikeelsed, kuid esineb ka tõlkeid teistesse keeltesse, enamasti vene keelde. Näiteks on olemas Betti Alveri kolm venekeelset luulekogu, kaks Juhan Sütistelt ning Hando Runnelilt ja Jaan Kaplinskilt kummaltki üks venekeelne.

Välisautoritest on kogus rohkelt esindatud Aleksander Puškin (9), järgnevad Heinrich Heine (6) ja Aleksander Blok (6). Puškini puhul on ülekaalus eestikeelsed luuletõlked (5), tema luulet on tõlkinud Betti Alver, August Sang, Heiti Talvik, Ants Oras, Kalju Kangur ja Paul Viiding.

Kuna Marie Underi lüürika on selles kogus arvuliselt kõige suuremal määral esindatud, siis on põhjust just seda nimekirja natuke lähemalt uurida (vt. *Lisa I Marie Underi luulekogud Alver-Lepiku memoriaalkogus*). Kogus on esindatud suur osa Marie Underi aastatel 1901-1940 ilmunud luulekogudest (17). Kokku ilmus Marie Underilt sellel perioodil 24 luuleraamatut, kuid on teada, et juba siis ilmus tema loetumatest teostest ka kordustrükke (5). Selle teadmise valguses on Underi teosed Alver-Lepiku kogus väga hästi esindatud olemas on 13 esitrükki ja 4 muud/teist trükki. Kogust „Eelõitseng“ näiteks on olemas nii Odamehe esitrükk 1918. aastast, kui ka teine trükk Varraku väljaandes 1920. aastal. Sama hästi on esindatud luulekogu „Sinine puri“, millest leidub kogus nii Siuru poolt 1918. aastal välja antud esitrükk kui ka 1919. aastal välja antud teine, täiendatud trükk ning 1921. aastal Varrakus ilmunud kolmas trükk. Luuletuskogust „Verivalla“ on olemas Varrakus 1920. aastal ilmunud teine trükk, kuid ei ole samal aastal Auringos välja antud esitrükki.

Raamatute väljaandjateks on olnud tolleaegsed kirjastused nagu Eesti Kirjanikkude Liit (4), Noor-Eesti Kirjastus (4), Siuru (2), Varrak (3), Odamees (1), Auringo (1) Viiel raamatul on sees Mart Lepiku autogramm, mõnel juhul koos aastaga. Kaks sissekirjutust on Mart Lepikule L. B.-lt (Mardist vellele!). Ülejäänud raamatud (5) on ilmunud 1958-1983, neist kaks soomekeelsetena Soomes. Need raamatud on kingitud Betti Alverile ja kahel raamatul on ka pühendus poetessile üks Eeva Niinivaaralt ja teine Ermi Antsonilt. Eestis nõukogude ajal ilmunud luulekogudest on olemas „Valitud luuletused“ 1958, „Uneretk. Luuletused“ 1968 ja „Mu süda laulab. Luuletusi kolmeteistkümnest kogust“ 1981.

Huvitav on fakt, et klassikute nagu Koidula, Liiv, Under, Suits, Adson, Alle jt. looming (36%) kõrval, on kogus ka palju noorema põlve eesti luuletajate teoseid (20%). Memoriaalkogu kontekstis on noorema põlvkonnana silmas peetud 1960ndate, 1970ndate ja 1980ndate luuletajate põlvkonda. Selle põlvkonna luuletajatest on seitsme teosega esindatud Jaan Kaplinski ja kuue teosega Hando Runnel. Viie ja rohkema teosega esindatud luuletajad moodustavad 36% Alver-Lepiku memoriaalkogu luulest.

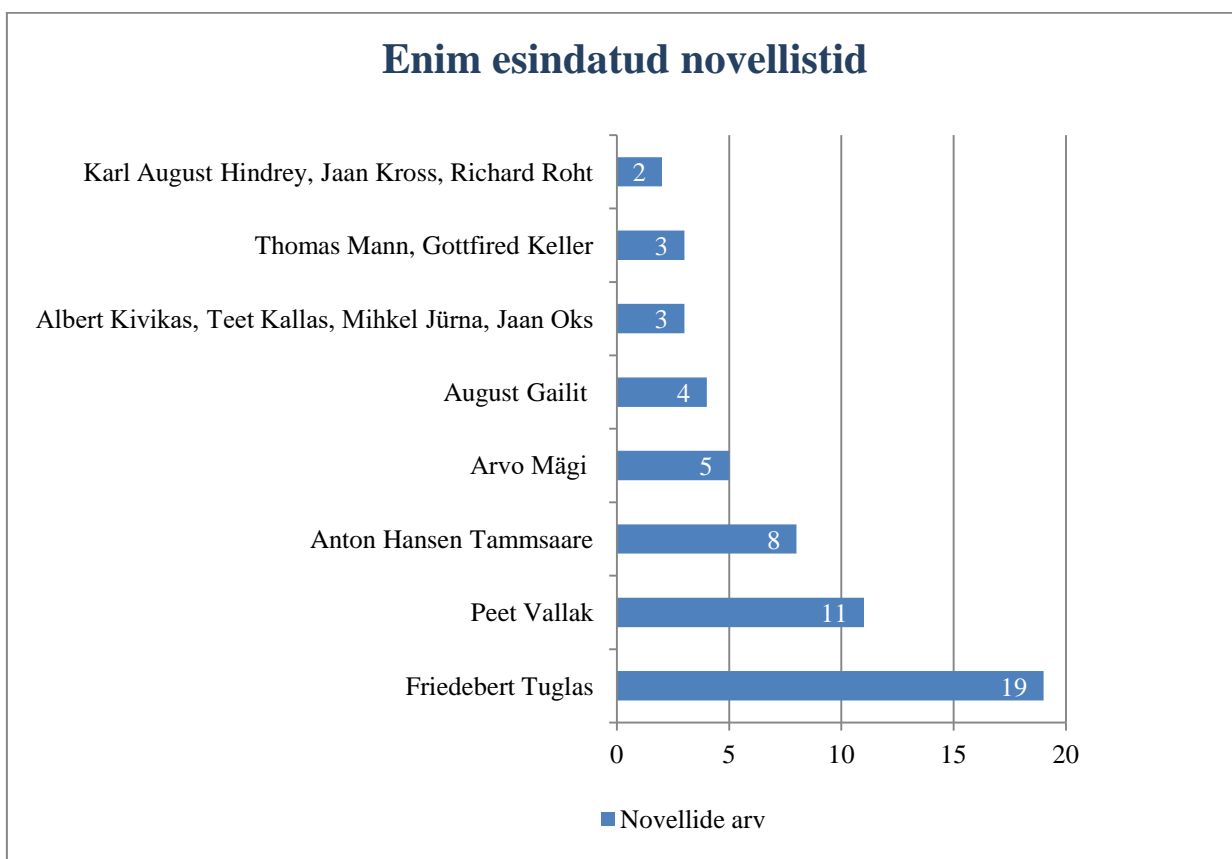
Romaanid (476) moodustavad teise suure osa ilukirjandusest. Nimekirjas tõusevad esile eesti kirjanikud Karl Ristikivi (16), Anton Hansen Tammsaare (15) ning väiksema arvu teostega Friedebert Tuglas (6), Bernard Kangro (5), Albert Kivikas (5), August Gailit (4) ja August Jakobson (4). Välisautorites eristuvad Fjodor Dostojevski (9), Thomas Mann (8), Eyvind

Johnson (8), Frans Eemil Sillanpää (6) Leonhard Frank (5), Lion Feuchtwanger (5), Gerhard Hauptmann (5) jt.

Võrreldes luulega (võõrkeeltes 27%) võib selle nimekirja puhul täheldada väliskirjanduse suuremat osakaalu (41%).

Juttude ja jutustuste (479) osas torkavad silma eesti autorid Juhan Liiv (14), Anton Hansen Tammsaare (6), kolme või enama teosega August Jakobson, Richard Roht, Mati Unt ja Arvo Valton. Väliskirjandusest on rohkemate teostega esindatud Nikolai Leskov (6), kolme või enama teosega Nikolai Gogol, Gerhart Hauptmann, Gottfried Keller, Heinrich ja Thomas Mann, Andrei Platonov, Lev Tolstoi, Ivan Turgenev,

Novellide (184) puhul kerkivad esile selle žanri väga head valdajad nii eesti kui ka väliskirjanduses (vt [Joonis 4 Enim esindatud novellistid](#)).

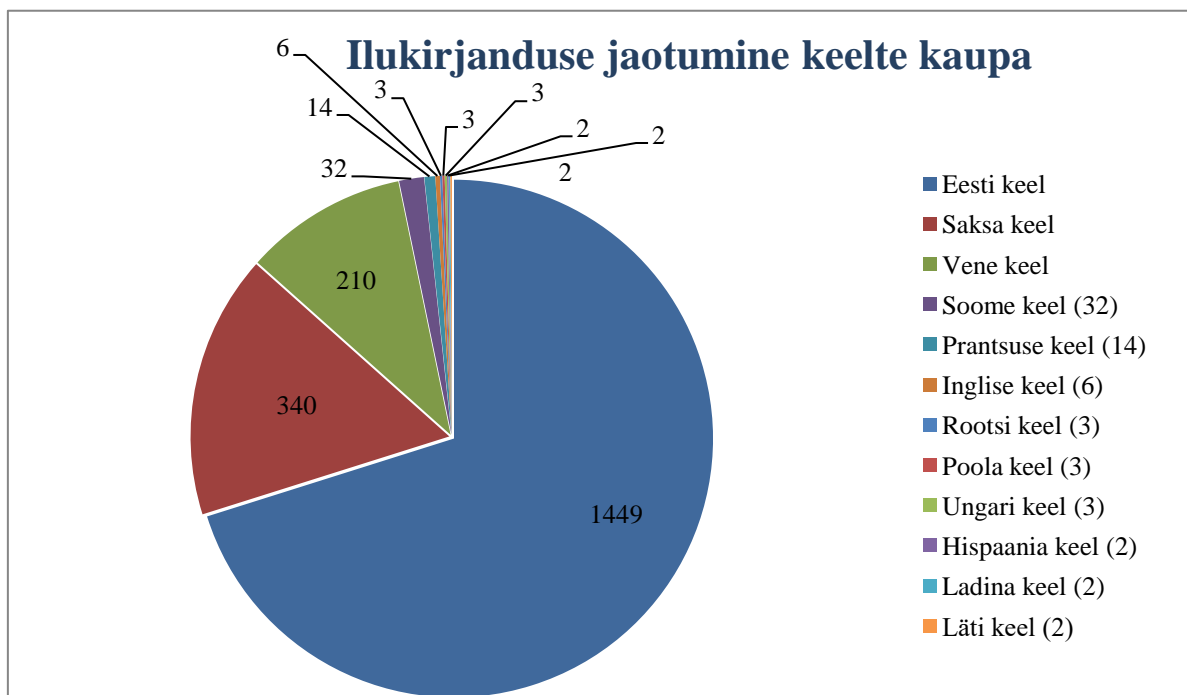
[Joonis 4 Enim esindatud novellistid](#)

Ilukirjanduse analüüsimisel žanrite kaupa ilmneb, et luule nii eesti kui muukeelse osa on suur (31% ilukirjandusest). See on kindlasti seotud mõlema kogu omaniku, eriti Betti Alveri, suure huviga luule vastu. Enn Lillemets, kes Betti Alverit 1980ndate lõpus raamatute tellimise ja

kättetoimetamisega abistas, teadis et „...Betti oli seadnud endale iseenesestmõistetavaks ülesandeks lugeda läbi kogu ilmuv eestikeelne luule, ehk ainult mõnd temaatilist punast kogumikku vahele jättes...” (Lillemets, 2007: 452) Kogus on palju klassikat, kuid just eestikeelse luule puhul ka palju tolleaegseid noori autoreid (arvestades kogu tekkimise perioodi). Kogus on klassikaline valik peaaegu kõigi žanrite osas: luule (31%), jutud/jutustused (23%), romaanid (23%), novellid (9%), näidendid (7%), muu ilukirjandus (6%) ja lühiproosa (1%). Samuti joonistuvad välja autorid, kelle teoseid on suuremal hulgal (Under, Sütiste, Suits, Liiv, Tuglas, Tammsaare, Ristikivi, Vallak, Puškin, Dostojevski, Blok, Heine jne.) seega joonistuvad välja eelistused nii žanrite kui ka autorite osas:

4.2. Läbilõige ilukirjandusest keelte kaupa

Betti Alveri ja Mart Lepiku memoriaalkogu ilukirjandusest moodustab suurema osa eestikeelne kirjandus (1449). Võõrkeelseid teoseid on enim saksa (340), vene (210) ja soome (32) keeles. Ka teiste Eesti Kirjandusmuuseumi Arhiivraamatukogu memoriaalkogude keeleline koostis on sarnane (Räim, 2009: 204). Marginaalse osa moodustavad muud keeled – prantsuse, inglise, rootsi, poola, ungari, hispaania, ladina ja läti keel, üks teos on olemas itaalia, leedu, tšehhi, armeenia, gruusia ning esperanto keeles (vt [Joonis 5 Ilukirjanduse jaotumine keelte kaupa](#)). Alver-Lepiku kogus on ilukirjanduslikke teoseid kokku 17 keeles.

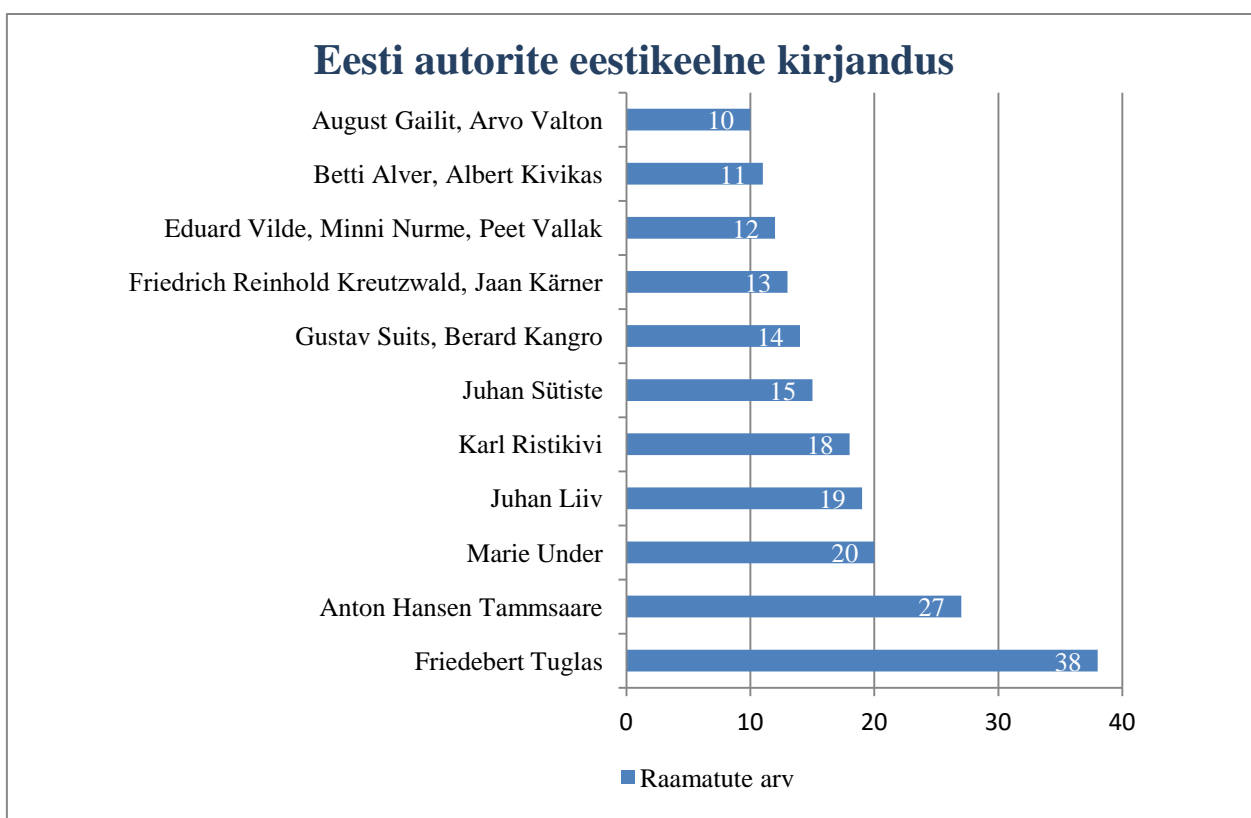
Joonis 5 Ilukirjanduse jaotumine keelte kaupa

Saksa, vene ja soome keel olid võõrkeeled, mida kogu omanikud Betti Alver ja Mart Lepik valdasid. Mart Lepik on tõlkinud soome (F. E. Sillanpää), vene ja prantsuse keelest (Eesti kirjanike leksikon, 2000: 285).

Betti Alver on üks tuntumaid Aleksander Puškini loominguga vahendajaid eesti keelde. Tema tõlgitud on poeemid „Vaskratsanik“ (1936) ja „Poltaava“ (1948), olulisima teosena aga värssromaan „Jevgeni Onegin“ (1955-1964) (Eesti kirjanike leksikon, 2000: 30).

Eestikeelne kirjandus moodustab 70% ilukirjandusest. Kõige arvukamalt esindatud liik luule jaguneb sarnaselt: eestikeelse luule osakaal on **73%**, ainult väikese osa, **(7%)** sellest moodustab eestikeelne tõlkeluule, võõrkeelse luule osakaal on **27 %**.

Eesti kirjanduse osas joonistuvad välja autorid, kelle peaaegu kogu trükisõnas ilmunud looming on selles memoriaalkogus olemas. Eesti vanema põlve klassikutest on sellisteks autoriteks Tuglas (38), Tammsaare (27), Under (21), Liiv (19), Ristikivi (18) jt. teosed (vt *Joonis 6* Eesti autorite eestikeelne kirjandus Alver-Lepiku kogus).

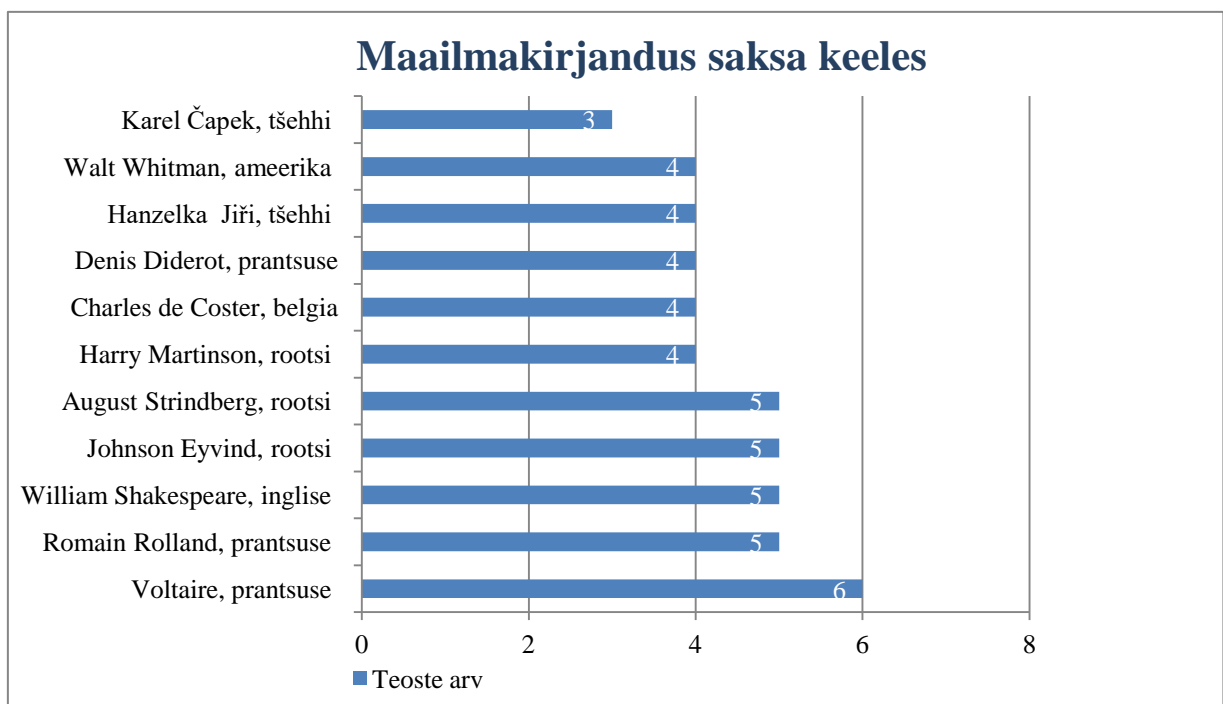

Joonis 6 Eesti autorite eestikeelne kirjandus Alver-Lepiku kogus

Eestikeelse kirjanduse kohta võib täheldada, et selle tuuma moodustavad 1920ndatel, 1930ndatel ilmunud eesti klassikute teosed ja ka nõukogude perioodil ilmunud väliskirjandus/tõlkekirjandus, mida ilmus suurel hulgal just Loomingu Raamatukogu vahendusel (kogus olemas aastakäigud 1957-1989, kokku 584 raamatut). Jooniselt nähtub, et prosaistide kõrval on esindatud ka luuletajad. Luule osakaal eestikeelses kirjanduses on suur eestikeelne luule moodustab sellest 26%, eestikeelne tõlkeluule 3%.

Eestikeelse tõlkekirjanduse osa on väga mitmepalgeline. Tõlkekirjanduse kõige teoste rohkem autor on Aleksander Puškin (14), talle järgneb William Shakespeare (5).

Saksakeelne kirjandus moodustab 16% ilukirjandusest ja jaguneb saksakeelseks kirjanduseks (60%) ja tõlkekirjanduseks teistest keeltest saksa keelde (40%). Saksa kirjandus sisaldab teoseid luuleklassikutelt nagu Heinrich Heine (11), Johann Wolfgang Goethe (9) ja Friedrich Schiller (5), proosakirjanikke esindavad Thomas Mann (10), Gerhart Hauptmann (8), Leonhard Frank (8), Gottfried Keller (6), Hermann Hesse (5), Lion Feuchtwanger (5), E.T.A. Hoffmann (4) jt. Saksa keele puhul torkab silma tõlgete suur osakaal teistest võõrkeeltest (inglise, prantsuse, rootsi, tšehhi) saksa keelde (vt [Joonis 7 Maailmakirjandus saksa keeles](#)). See viitab tõsiasjale, et maailmakirjanduse teoseid, mida polnud eesti keelde tõlgitud või mis polnud kättesaadavad, oli eesti haritlaskonnal tavaks lugeda saksa keeles.

[Joonis 7 Maailmakirjandus saksa keeles](#)

Võib oletada, et Betti Alverile pakkus huvi just William Shakespeare'i ja Walt Whitman'i luule. Tõlkeluule lugemine on luule tõlkijale kindlasti professionaalses mõttes huvitav ja arendav. Walt Whitmani, ühe huvitavama ameerika luuletaja teoseid oli Alver-Lepiku raamatukogu kujunemise ajal vähe eesti keelde tõlgitud (mõned luuletused 1928. aastal ilmunud „Ameerika antoloogias“ ja luulekogu „Rohulehed 1962, B. Kaburi tõlkes) (Pranspill, 1928). Whitmani neljast saksakeelsest kogus olevast teosest on üks välja antud 1907. aastal, kaks 1922. aastal ning üks 1966. aastal. Kahel raamatul (1907, 1922) on sees Mart Lepiku autograaf.

William Shakespeare teostest polnud samuti palju raamatutena ilmunud tõlkeid. Memoriaalkogus on olemas 1935. ilmunud ja Ants Orase poolt tõlgitud näidendid „Romeo ja Julia“, „Torm“ ning 1937. aastal „Sonette, Suveöö unenägu ja Othello“, samuti 1946. aastal ilmunud Georg Meri, ühe paremaks peetud Shakespeare vahendaja sulest „Taani prints Hamlet“ ja Julius Caesar, Antonius ja Kleopatra“. Memoriaalkogus olevad saksakeelsed Shakespeare kogutud teosed „Shakespeare's dramatische Werke in neun Bänden“ on tõlkinud saksa romantismi esindaja, kirjanik ja tõlkija August Wilhelm Schlegel ja poeet ning tõlkija Ludwig Tieck. Teosed on ilmunud 9-osalisena 1867. aastal Berliinis, kirjastuses Reimer (asutatud 1845, praegu teaduskirjastus) ja nendest on olemas 8 osa (kaks osa ühes köites).

Suur osa saksakeelsest kirjandusest (64%) on siiski välja antud ida-saksa kirjastuste (Aufbau, Volk und Welt, Reclam jne.) poolt 1950ndatest kuni 1980ndate aastateni. Sel ajal oli saksakeelset kirjandust Eestis saada ja tõenäoliselt on kogu omanikud seda võimalust ka ära kasutanud.

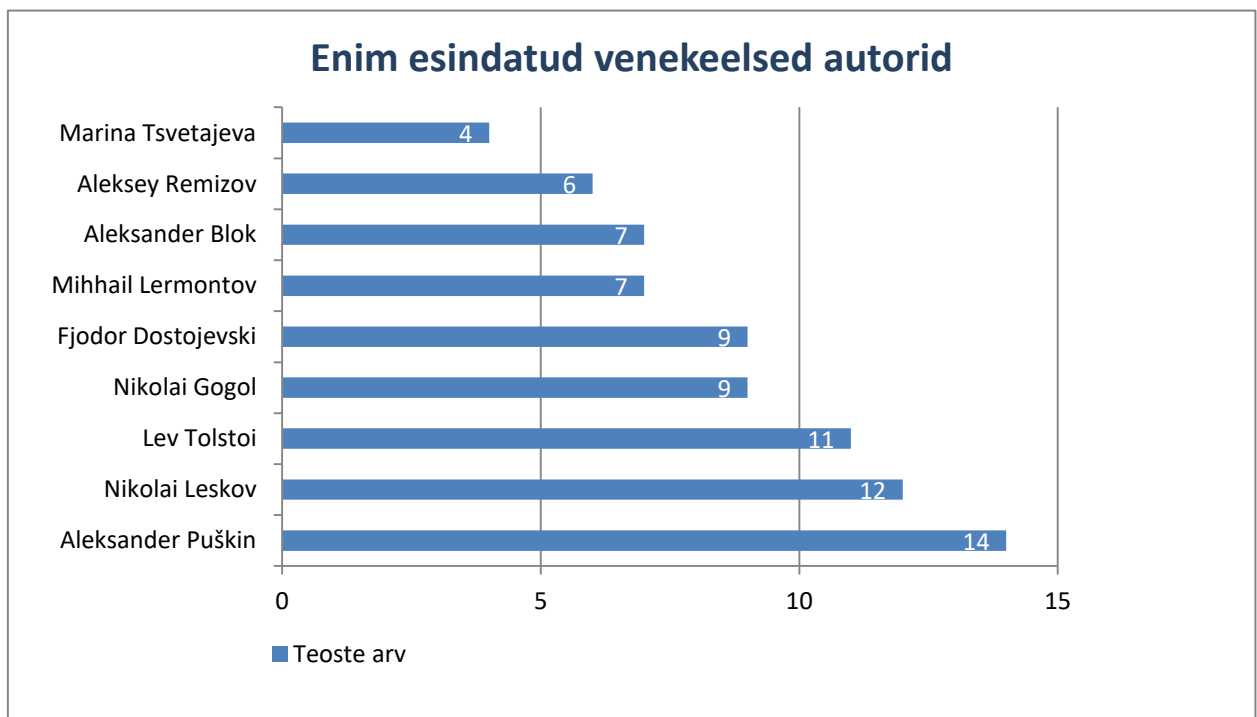
Lääne-Saksamaal välja antud raamatud (30) moodustavad 9% kogus leiduvast saksakeelsest kirjandusest. Kolm nendest on O. A. Webermanni pühendusega nii Betti Alverile kui Mart Lepikule. Otto Aleksander Webermann (1915-1971) oli soome-ugri keele- ja kirjandusteadlane ning kultuuriajaloolane. Ta õppis Tartu Ülikoolis, kuid pärast Teist maailmasõda emigreerus Saksamaale ning jätkas õpinguid Göttingeni Ülikoolis (doktorikraad 1951). 1947-1964 töötas Webermann Göttingeni Ülikoolis eesti keele lektorina (Otto Alexander Webermann...). 1970. aastal Tallinnas toimunud fennougristide kongressi ajal külastas Webermann ka Betti Alverit ja Mart Lepikut. (Muru, 2003: 150)

16 raamatut on saatnud tubli raamatusaatja Hele Lüüs peamiselt Betti Alverile (kuigi algselt oli Mart Lepiku tuttav). (Betti Alver. usutlused..., 2007: 272) 64 raamatut, ehk 19% saksakeelsetest on välja antud enne 1945. aastat Saksamaal ja neist 18-l on sees Mart Lepiku autograaf ning

lisaks on kaks raamatut talle pühendatud. 25 raamatut ehk 8% on välja antud erinevatel aegadel ja erinevates riikides.

Kuid on ka Betti Alverile kuulunud raamatuid: Berthold Auerbachi, Johann Wolfgang Goethe kaks teost (Luuletused, 19--? ja Faust, 19--?), „Henrik Ibsen’s Gesammelte Werke“, 1893, „Junge deutsche Lyrik. Eine Anthologie“, 1928. Tähelepanu äratav üks Rainer Maria Rilke luuleraamat „Das Stunden-Buch“, 1936, mis on kuulunud Heiti Talvikule. See on üks väheseid Heiti Talvikule kuulunud raamatuid memoriaalkogus.

Venekeelne kirjandus moodustab 10% ilukirjandusest ja kogu koosneb peamiselt vene klassikute kogutud teostest. Kuid on ka väike kogu eesti autorite töid vene keeles. Eestikeelse luule vene keelde tõlkijana kerkib esile Svetlan Semenenko. Ta on tõlkinud vene keelde Betti Alveri, Ain Kaalepi, Mats Traadi, Hando Runneli ja Paul-Erik Rummo luulekogud.

Joonis 8 Enim esindatud venekeelsed autorid

Autorite puhul jääb silma, et 14 teosega on esindatud Aleksander Puškin ning peaaegu pooled enim esindatud vene autoritest on luuletajad (vt [Joonis 8 Enim esindatud venekeelsed autorid](#)). Kahes Puškini „Jevgeni Oneginis“ (1933, 1947) on Betti Alveri pliiatsimärkused tõlkimise kohta. Üldse on kogus kolm venekeelset erinevatel aastatel (ka 1963) välja antud „Jevgeni Onegini“ eksemplari. Puškinilt ja tema kohta on kogus olemas 41 teost. Sellest võib järeldada, et

Betti Alveri huvi Puškini vastu oli suur ja tõlkimine ei nõudnud mitte ainult tõlgitava teose head tundmist, vaid põhjalikke teadmisi ka tõlgitava kirjaniku elu ja tegevuse kohta. Enim esindatud autorid moodustavad 37% venekeelsest kirjandusest.

Üldiselt on teada, et Betti Alver oli suur vene kirjanduse austaja. Nooruses meeldis talle väga Dostojevski (Kaelas, 1936: 8). Ka Mart Lepik luges meelsasti venekeelset kirjandust. Näiteks kõigis Aleksei Remizovi raamatutes on Mart Lepiku varased autograafid (1919-1922). Aleksei Remizov oli vene modernismi esindaja, kes sündis Moskvas, kuid elas suurema osa oma elust välismaal, sealhulgas Pariisis. Ta on peatunud ka Tallinnas (Краткая литературная энциклопедия, 1972: 253). Tema teoste tiraažid ei olnud suured. Remizovi autograafidega raamatute olemasolu kogus osutab Mart Lepiku noorusaja lemmikutele kirjanduses.

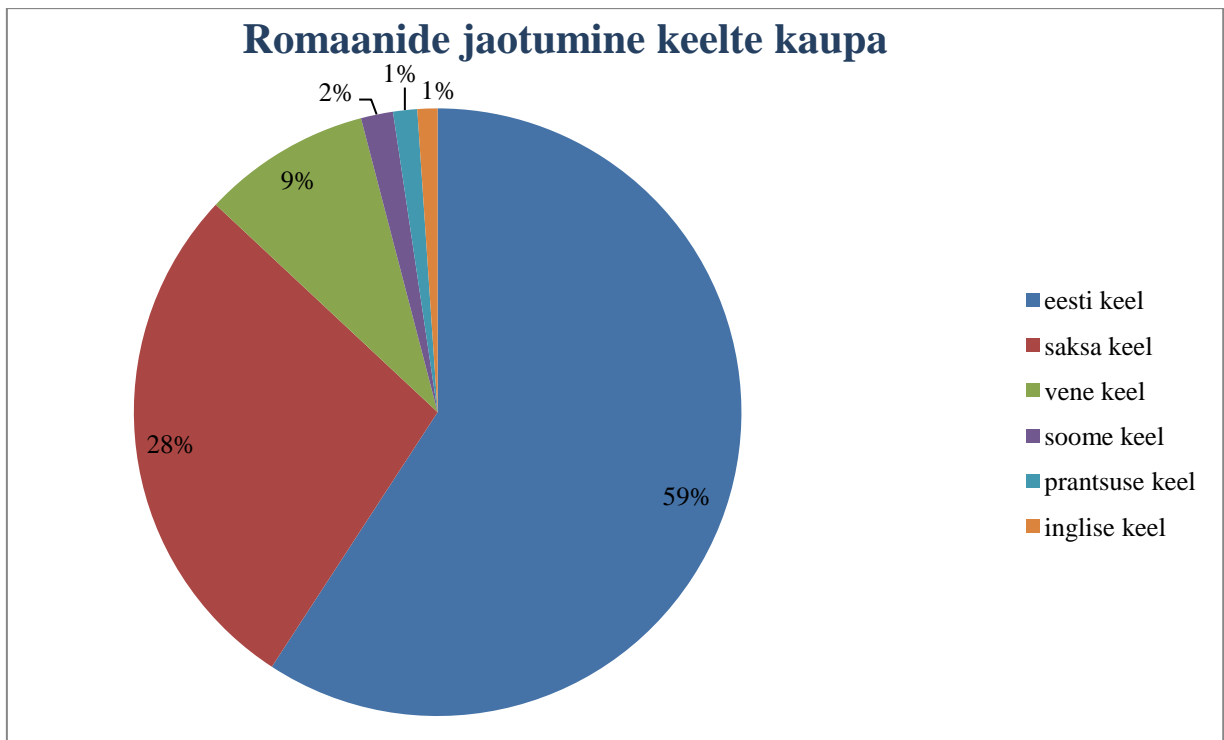
4.2.1 Erinevate keelte osakaal romaanide puhul

Romaanide jaotumine keelte lõikes aitab paremini illustreerida keelte osakaalu kirjandusžanrites. Romaanid moodustavad 23% kogu ilukirjandusest ja ülekaalus on eestikeelsed romaanid (59%), võõrkeelsest kirjandusest on suurem osakaal saksa (28%) ja vene (9%) keelel, vähemal määral on raamatuid ka soome (2%), prantsuse (1%) ning inglise (1%) keeles (vt [Joonis 9 Romaanide jaotumine keelte kaupa](#)). Rootsi, tšehhi ja leedu keeles on olemas üks raamat.

Saksakeelsetest autoritest on esindatud Thomas Mann (8), Leonhard Frank (5), Lion Feuchtwanger (5) ja Gerhard Hauptmann (5), vähemal määral on Remarque'i (3) ja Hesse (2) teoseid. Silma hakkab ka tõsiasi, et mitmed prantsuse autorite teosed on olemas saksa keeles, näiteks Romain Rolland (5), Gustave Flaubert (3), Voltaire (3), Stendahl (2), Emile Zola (2).

Venekeelne kirjandus moodustab romaanidest 9% ja seda edetabelit juhib Fjodor Dostojevski (9), talle järgnevad Aleksander Puškin (4) ja Lev Tolstoi (4) ning kolme teosega Nikolai Gogol, Ivan Turgenev ja Nikolai Leskov. Soomekeelset romaani esindavad Frans Eemil Sillanpää teosed (6).

Huvitava koosluse moodustavad rootsi kirjaniku, Nobeli preemia laureaadi Eyvind Johnsoni teosed. Memoriaalkogus on kaheksa Johnsoni teost, neist neli saksa ning üks teos vastavalt inglise, prantsuse, soome ja eesti keeles.

Joonis 9 Romaanide jaotumine keelte kaupa

Betti Alveri eelistused võõrkeelse kirjanduse osas on kajastamist leidnud mitmes teoses. Ühes varases intervjuus nimetab ta oma lemmikuteks vene autoreid, eelkõige Dostojevskit. Saksa autoritest on esikohal luuletaja Heinrich Heine, prantsuse autoritest Baudelaire ja Gautier (Kaelas, 1936: 8). Ka hilisemates vestlustes (Lillemets, 2007; Paju, 2006) tuleb korduvalt jutuks Betti Alveri lektüür ja selgub, et vanemas eas meeldivad talle vene autoritest enam Lev Tolstoi ja Anton Tšehhov.

Romaanide jaotust keelte kaupa saab kõrvutada terve ilukirjandusliku kogu jaotumisega keelte järgi ja siin ilmneb huvitav erinevus. Vene keele osakaal romaanide osas langeb peaaegu kokku terve kogu osakaaluga, vastavalt 9% ja 10%. Eesti keele puhul on märgata erinevusi, romaanide puhul 59% ja terves kogus 70%. Kõige suurem erinevus ilmneb aga saksa keele puhul, seal on saksakeelsete romaanide osakaal 28%, kusjuures kogu ilukirjandusest moodustab saksakeelne kirjandus 16%. Nii vene- kui saksakeelne valik näitab, et maailmakirjandusel on selles kogus kindel koht. Eestikeelsete tõlgete kõrval loeti ilukirjandust ka originaalkeeltes või kolmanda keele, peamiselt saksa keele vahendusel.

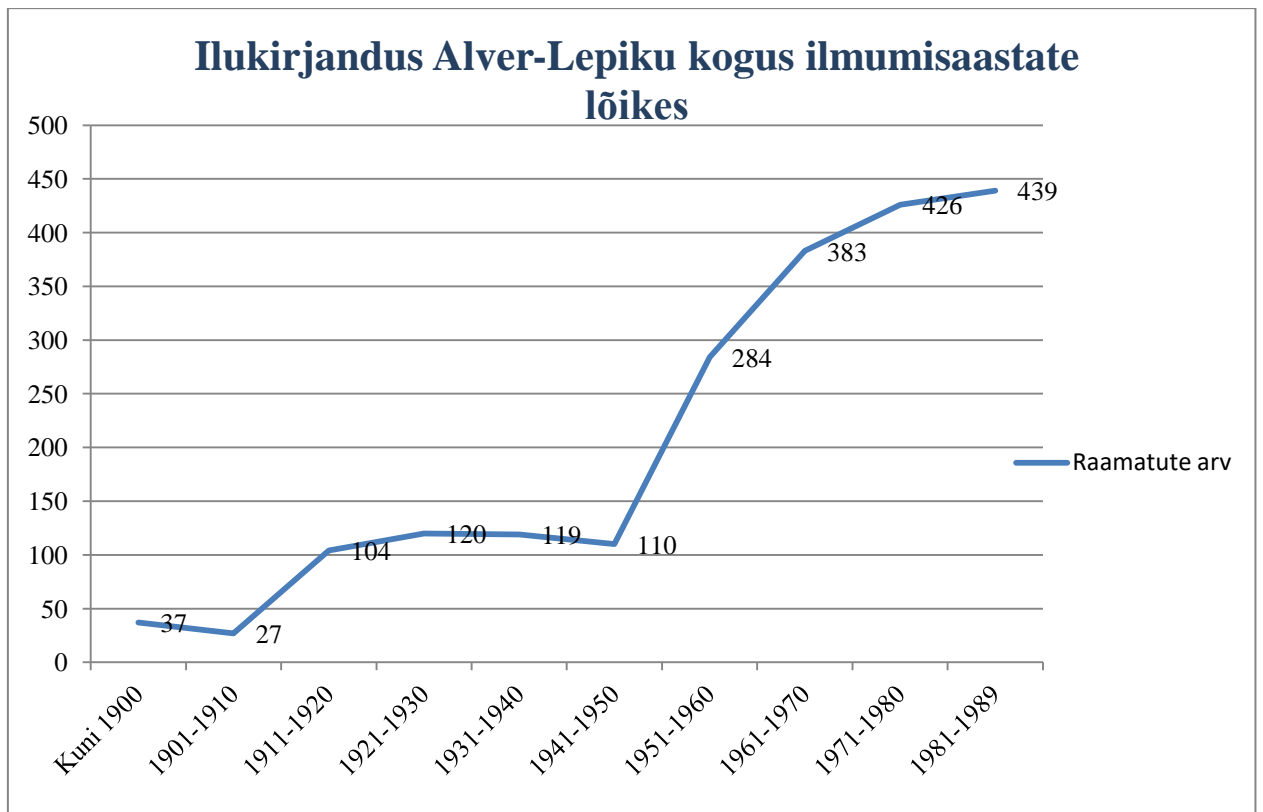
4.3. Raamatukogu periodiseerimine ilmumisaastate lõikes

Betti Alveri ja Mart Lepiku raamatukogu asutamisajaks võib pidada 1920ndate algusaastaid ning kogu kujundamine lõppes Betti Alveri surmaga 1989. aastal. Raamatukogu ajalises kujunemises on seega perioode, kui kogu kujundab üks isik. Kuna aga tegu oli eetilisi ja vaimseid tõekspidamisi jagava paariga, võib väita, et olemasolev kogu on ühtne tervik.

Kogu analüüsidest lähtub töö autor teatud olulistest aastatest nn verstapostidest. Üks selline verstapost on aasta **1956**, mil Betti Alver ja Mart Lepik abiellusid ja hakkasid koos elama ning nende raamatukogud ühendati. Järgmisteks aastateks ajateljel on Mart Lepiku surm **1971**. aastal ja Betti Alveri lahkumine **1989**. aastal. Selleks, et välja selgitada vanema ilukirjanduse olemasolu, kasutatakse otsingut raamatud enne **1900**. aastat. Perioodide võrdlemisel ei tehta statistikat iga aasta kohta eraldi, vaid raamatukogu kujunemine jagatakse 10-aastasteks perioodideks (vt [Joonis 10 Ilukirjandus Alver-Lepiku kogus ilmumisaastate lõikes](#)). Raamatukogu uurimisse ilmumisaastate lõikes tuleb suhtuda kriitiliselt, sest pole välistatud, et varem ilmunud raamat jõuab kogusse palju hiljem. (näiteks kinkimise teel või siis bukinistliku raamatu soetamise puhul).

1956. aastal ja enne ilmunud raamatuid on kogus 656, neist Mart Lepikule või tema autogrammiga **244**, Betti Alverile või tema autogrammiga **21**. Aastatel 1957-1989 on kogusse laekunud 1418 raamatut. Neist Mart Lepikule või tema autogrammiga **26**, Betti Alverile või tema autogrammiga **168**. Abielupaarile pühendatud raamatuid on **32**. Seega näitavad need arvud, et enne 1956. aastat ilmunud raamatutel oli rohkem Mart Lepikule kuulumise tunnuseid. Alates 1957. aastast ilmunud raamatud memoriaalkogus on seevastu suuremal määral seotud Betti Alveriga. Samas ei saa välistada võimalust, et Betti Alver ei märgistanud oma raamatuid nii nagu seda tegi Mart Lepik ja et osa enne 1956. aastat ilmunud märgistamata raamatutest kuulus siiski temale.

Enne 1900. aastat ilmunud raamatuid on kogus 37. Nendest enamuse moodustavad 19. sajandi keskel või teisel poolel ilmunud teosed. Vanimate raamatute hulgas on nii Eestis (14) kui ka Saksamaal (19) ja Prantsusmaal (3) ilmunud teoseid, ühe raamatu ilmumiskoht on teadmata. Kaheteistkümnes (12) enne 1900 ilmunud raamatus on Mart Lepiku autogramm ja ainult ühes Betti Alveri oma.

Joonis 10 Ilukirjandus Alver-Lepiku kogus ilmumisaastate lõikes

Kuna paljude raamatute ilmumisaasta on teadmata, märgitud lihtsalt [18--?], siis ei ole võimalik kujutada vanaraamatu ilmumise ajalist telge ja parema ülevaate vanaraamatust annab seega tabel. Nagu tabelist selgub (vt *Lisa 2* Enne 1900 ilmunud teosed Alver-Lepiku kogus), on vanim eestikeelne raamat 1782. aastal Tallinnas Lindfors juures ilmunud Friedrich Gustav Arveliuse „Üks Kaunis Jutto- ja Öppetusse-Ramat“. Vanim võõrkeelne teos on Nicolao Steinigeri „Lobgedicht Der Wahren und Ungefärbten Gottesfurcht“, ilmunud 1662. aastal, ilmumiskoht teadmata. Need teosed viitavad Mart Lepiku bibliofiilsetele huvidele.

Enne 1900 ilmunud raamatute analüüs osutab ka Mart Lepiku Kreutzwaldi huvile. Kogus on kaheksa Fr. R. Kreutzwaldi teost, kolm nendest ilmunud 19. sajandi keskel – „Wina katk“ 1840, „Paar sammukest rändamise teed“ 1853 ja „Sõda: Wiru wana lauliku kenam Kandle-lugu“ 1854. Teised viis raamatut on ilmunud 1860ndatel ja 1870ndatel aastatel. Viies raamatus kaheksast on sees Mart Lepiku autograaf. Seoses Kreutzwaldiga uuris Lepik ka Kreutzwaldi ja Faehlamanni kirjajahetust. Enne 1900 ilmunud raamatutest on kogus olemas ka J. V. Eiseni koostatud 1883. aastal ilmunud „Dr. Fählmanni kirjad“.

1953. aastal andis Mart Lepik koos Liis Rauaga välja raamatu „Fr. R. Kreutzwald 1803-1882. Elu ja tegevus sõnas ja pildis“. Ta toimetas ja kommenteeris Fr. R. Kreutzwaldi kirjavahetuse kolm esimest köidet, mis anti välja aastatel 1953-1959 (Mart Lepik 60-aastane, 1960: 697).

Vanema raamatu nimekirja uurides jääb silma, et raamatute väljaandjateks Eestis on olnud Laakmann (5), Schnakenburg (2), Blumberg (1), Lindfors (1) ja Rosenberg, kes olid suuremate linnade Tartu ja Tallinn kirjastajad, kuid on ka Rakveres kirjastuses Erna välja antud raamat. Kolmel Eestis välja antud raamatul on märgitud küll väljaandmiskohad Jurjev, Tallinn, Tartu, kuid puuduvad andmed kirjastaja kohta.

Saksamaal välja antud raamatute kirjastajad on vanad traditsioonidega kirjastused nagu Meyer (8), Reimer (4), Reclam (2), Langenscheidt (2), Campe (1), Cottascher Verlag (1), Schneider (1).

Aastatel 1901 kuni 1940 suurenes raamatute väljaandmine Eestis hüppeliselt. 1920ndatel ja 1930ndatel seati kirjanduses eesmärgiks jõuda Lääne-Euroopa tasemele ja need eesmärgid mõjusid hästi nii eesti kirjandusele kui ka raamatukunsti arengule üldisemalt (Eestikeelne raamat..., 1993: 8-9).

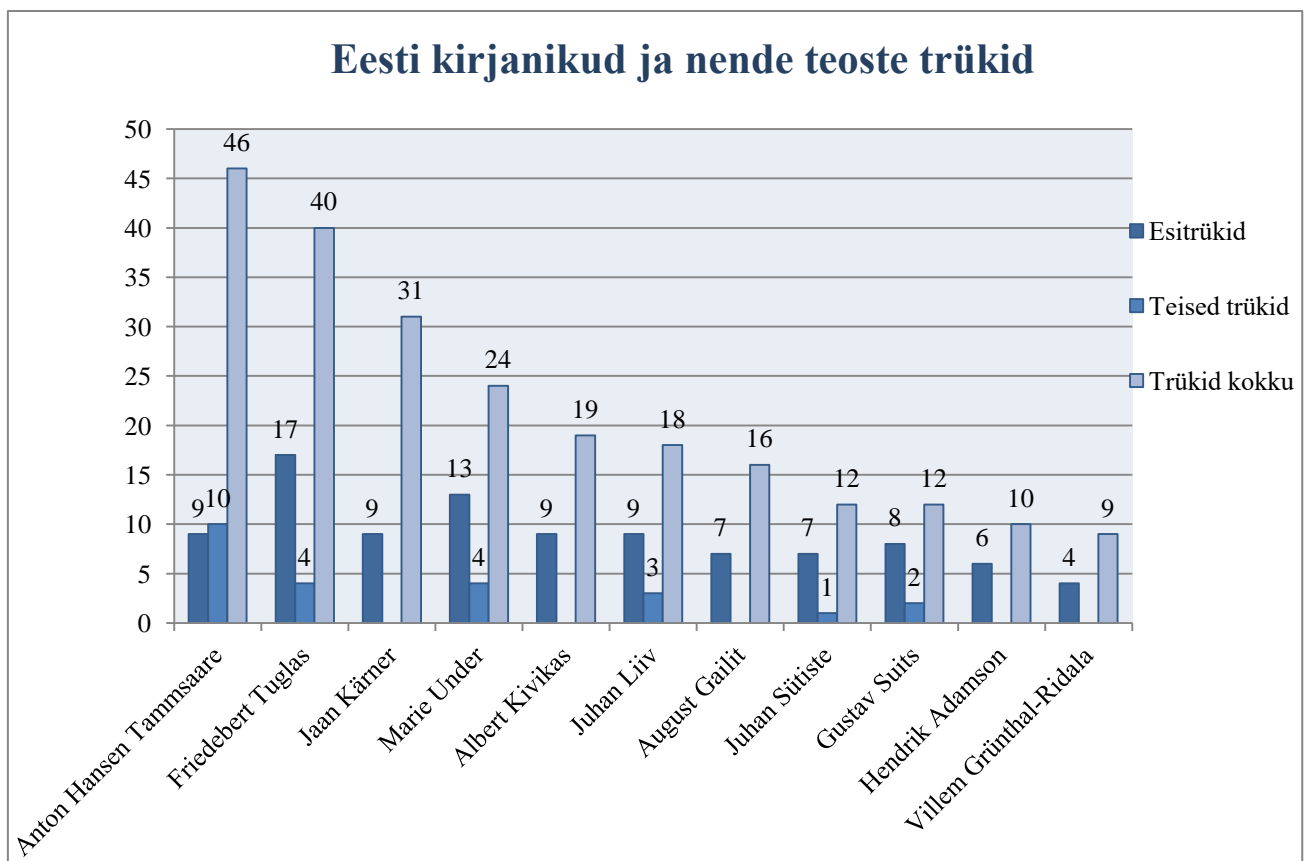
Samal perioodil tekkis Eestis arvukalt kirjastusi, mis keskendusid algupärase ilukirjanduse väljaandmisele. Noor-Eesti Kirjastus (1913-1940) oli üks nendest, kus pöörati suurt tähelepanu raamatukujundusele ja hea tulemuse saavutamiseks kasutati parimate kunstnike kaastööd (Kristjan Raud, Nikolai Triik, Peet Aren, Ado Vabbe, Hando Mugasto jt.) (Noor-Eesti Kirjastus...). Alver-Lepiku memoriaalkogus on 94 Noor-Eesti Kirjastuse poolt välja antud raamatut. Huvitav on tõdeda, et 42 Noor-Eesti Kirjastuses ilmunud raamatul on sees Mart Lepiku autogramm, 12 raamatut on talle pühendatud. Betti Alverile leidub selle kirjastuse raamatutes kolm pühendust. Teised selle perioodi juhtivad kirjastused olid Loodus ja Eesti Kirjanduse Selts. (Eestikeelne raamat..., 2012: 30-31) Nende kirjastuste juhtiv roll Alver-Lepiku memoriaalkogus ei kajastu, kummaltki on kogus olemas 10 ilukirjanduslikku teost.

Memoriaalkogus on raamatuid ka teistelt sellel perioodil tegutsenud kirjastustelt nagu Eesti Kirjanikkude Liit (33), Varrak (21), Odamees (18), Siuru (12). Vähesel määral on raamatuid kirjastustelt Auringo (6), Sõnavara (5), Arlekiin (3), Eesti Kirjanikkude Kooperatiiv (3), Leelo (2), Maa (3) ja Lilienbach (2).

Juba esmasel kokkupuutel raamatukoguga oli autograafidele toetudes näha, et Mart Lepik on raamatuid oma kogusse valinud süsteemselt ja joonistusi välja autorid, kelle teoseid oli

järjekindlalt kogutud. Esialgsel vaatlusel oli rohkem 1920ndatel ja 1930ndatel ilmunud eesti kirjandust. Silma hakkas, et mitmed eesti autorid olid esindatud paljude teostega. Sellest tähelepanekust tekkis huvi ja soov uurida esitrükkide olemasolu ning kirjanike loomingu esindatust perioodil 1901-1940. Esitrükkid on teoste esimesed trükiväljaanded (Raamatukogusõnastik...).

Esitrükkide uurimiseks vaadati üle kogus oleva 59 eesti kirjaniku teosed, mis ilmusid perioodil 1901-1940. Põhjalikum uuring teostati 37 kirjaniku teoste kohta, kelle teoseid oli kogus kaks ja enam ning neist omakorda valiti suurima esitrükkide arvuga autorid, et illustreerida kogu omanike eelistusi ja huvisid (vt [Joonis 11 Eesti kirjanikud ja nende teoste trükkid 1901-1940](#)). Kirjanikud jagunevad peaaegu võrdselt nii luuletajateks kui proosakirjanikeks. Mõned nendest kuuluvad ka kogu omanike lemmikute hulka. 1936. aastal antud intervjuus ütleb Betti Alver, et talle meeldivad lüürikutest enam Marie Under ja Gustav Suits. (Kaelas, 1936: 8) Oma „Nobeli märkmetes“ nimetab ta ka Juhan Liivi. (Betti Alveri Nobeli-kõne..., 2017: 725)

[Joonis 11 Eesti kirjanikud ja nende teoste trükkid 1901-1940](#)

Esitrükkide analüüsimisel torkab silma, et nende arv on suurem just selliste kirjanike puhul, kellelt ilmus rohkem teoseid nagu A. H. Tammsaare, Fr. Tuglas, Marie Under, Albert Kivikas ja Juhan Liiv. Erandi moodustab siin aga näiteks Mihkel Jürna, kelle kolme novellikogu esitrükkidest kõik kolm ka memoriaalkogus olemas on. Silma torkab Gustav Suitsu 10 teose olemasolu 12-st ilmunud raamatust. Teatavasti oli Mart Lepik Gustav Suitsu üliõpilane ja neid sidus ka ühine uurimistegevus. (Kirjad üle mere..., 2000)

1901-1940 välja antud raamatute hulgas on ka väikese trükiarvuga ja bibliofiilseid väljaandeid, kokku 58 raamatut. Näiteks Marie Underi 1918. aastal kirjastuses Siuru ilmunud luuletuskogu „Sinine puri“ Aleksandria paberil ja 25 numereeritud eksemplaris ning 1939. aastal Arumaa poolt välja antud bibliofiilne väljaanne „Meriballaadid“ 6 käsitsi trükitud linoollõikega. Või Albert Kivikase teos „Lendavad sead“ 1919, mis on trükitud A Le Coq'i õllevabriku pudelisiltide poognatele.

Esitrükkid pakuvad huvi bibliofiilidele ning üldse raamatutest ja raamatukogundusest huvitatud inimestele. Bibliofiil on isik, kes kolleksioneerib raamatuid lähtudes kindlatest kriteeriumitest nagu kujundus, vanus, sisu jne. (Raamatukogusõnastik...) Võib arvata, et ka Mart Lepik oli üks selline raamatuhuviline. Mart Lepik õppis Tartu Ülikoolis eesti kirjandust ja juba oma erialast lähtuvalt kuulus eesti kirjandus tema huviorbiiti. Aastatel 1901-1940 ilmunud raamatute kohta tehtud analüüs toetab seda mõtet igati.

Nõukogude Eestis oli Loomingu Raamatukogu raamatusari see kanal, mis võimaldas alates 1957. aastast tutvustada eesti lugejatele maailmakirjanduse parimaid teoseid. Betti Alveri ja Mart Lepiku kogus on täiuslik komplekt (584) Loomingu Raamatukogu raamatuid aastakäikude kaupa algusest (1957) kuni Betti Alveri surmani 1989.

Jälgides raamatute ilmunisaastat ajateljel saab raamatukogu kujunemise lugu palju selgemaks. 1920ndate alguses on raamatukogu suurenemas, kuid alates 1920ndate lõpust toimub langus (oletatavasti seoses ülemaailmse majanduskriisiga 1929-1932). Langusele järgneb seisak Teise maailmasõja aastatel (1939-1945) ja 1950ndatel. 1950ndate lõpus pöördub raamatute arv uuesti tõusule, mis jätkub kuni kogu omanike surmani (vt [Joonis 10 Ilukirjandus Alver-Lepiku kogus ilmunisaastate lõikes](#)). Graafik näitab ka, et kõige enam on teoseid perioodidest 1971-1980 ja 1981-1989, vastavalt 426 ja 439 raamatut. Kindlasti on nende suurte arvude taga kogu omanike raamatuarmastus, kuid ei saa unustada ka nõukogudeaegseid suuri trükiarve ning seda, et raamatud olid suhteliselt odavad.

4.4. Sissekirjutused Alver-Lepiku memoriaalkogu raamatutes

4.4.1. Kogu omanike autograafid/autogrammid

Sissekirjutused Betti Alveri ja Mart Lepiku raamatutes on raamatukoguprogrammis Sierra kantud väljale Märkus 2 (*Note 2*). Sissekirjutused on kataloogimise dokumentides kokku lepitud terminid, mida kasutatakse raamatus leiduvate kirjutiste süstematiseerimiseks. Alveri-Lepiku kogus on kasutusel **autogrammid** ehk omakäelised nimekirjutused, **autograafid** ehk kirjutaja omakäeline tekst (sõna kasutus Sierras sõltus sisestajast), **pühendused** (raamat on mõnele isikule kingitud/pühendatud), **autoripühendused** (raamat on isikule pühendatud autori poolt) ning **muudeks sissekirjutusteks** (Raamatukogusõnastik...).

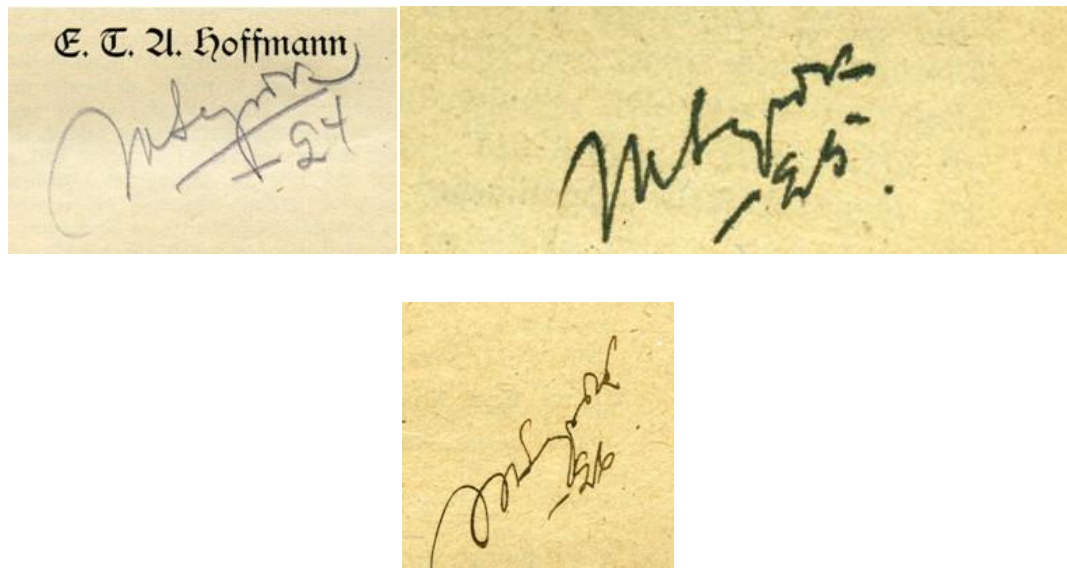
Märkus 2 väljalt saadud andmetele toetudes esineb Mart Lepiku autogramme/autograafe **204** raamatus ja Betti Alveri omi **11** raamatus. Kuna raamatuid on Betti Alverile ja Mart Lepikule ka üsna ohtrasti kingitud, siis sellised märkused on ära toodud *Pühenduse* või kui tegu on autoriga, siis *Autoripühenduse* all. Betti Alverile pühendatud raamatuid on kogus **178** ja Mart Lepikule **66**. Peale selle on veel **32** raamatut, mis on pühendatud abielupaar Lepikule (vt [Tabel 4 Sissekirjutuste jaotumine Alver-Lepiku kogus](#)).

Tabel 4 Sissekirjutuste jaotumine Alver-Lepiku kogus

Sissekirjutuste jaotumine Alver-Lepiku kogus			
Sissekirjutuste liigid	Betti Alver	Mart Lepik	Perekond Lepik
Enne 1956			
Autograafid	7	200	
Pühendused	9	5	
Autoripühendused	5	39	
Kokku:	21	244	
1957-1989			
Autograafid	4	4	32
Pühendused	69	12	
Autoripühendused	95	10	
Kokku:	168	26	
Sissekirjutusi kokku:	189	270	32
Muud sissekirjutused	36		
Kokku:	527		

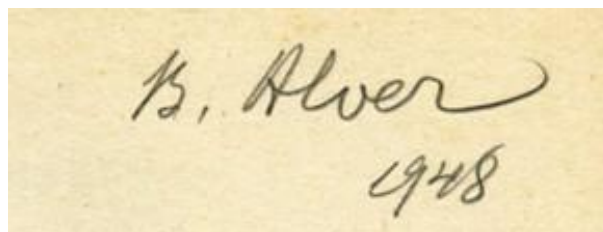
Lisaks autogrammidele ja teiste inimeste poolt raamatutesse kirjutatud pühendustele ja autoripühendustele võivad raamatud sisaldada ka muid sissekirjutusi, mis on kogu omanike uurijatele tihti üllatuseks, sest nad edastavad uut infot.

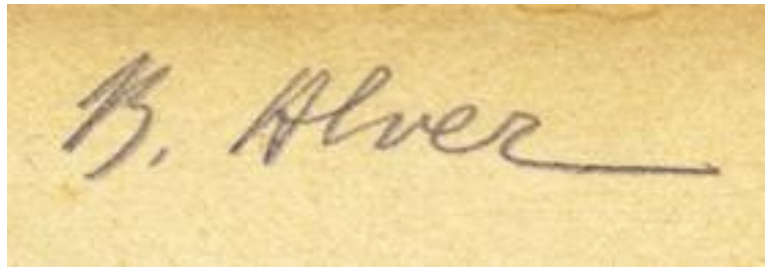
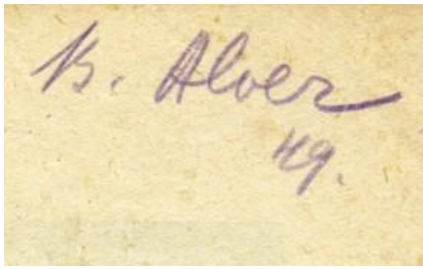
Mart Lepikul oli kombeks oma raamatutesse autogramm kirjutada, tihti lisas ta allkirjale ka aastaarvu viimased kaks aastat. (vt [Pildid 1 Mart Lepiku allkirjad raamatutes](#)). Esimesed autogrammid pärinevad 1919. aastast.

[Pildid 1 Mart Lepiku allkirjad raamatutes](#)

Betti Alveri autogrammid sisaldavad samuti aastaarvu, kuid erineval kujul (vt [Pildid 2 Betti Alveri allkirjad raamatutes](#)). Betti Alveri autogramm on 11 raamatus. Autogramm/autograaf raamatus tõendab raamatu kuuluvust. Mõnedes memoriaalkogudes on sellise kuuluvuse tõendiks eksliibris.

Pildid 2 Betti Alveri allkirjad raamatutes

Betti Alveri esimese abikaasa, luuletaja Heiti Talviku raamatute kohta on vähe viiteid. Üks raamat, R. M. Rilke „Stundenbuch“ on tema autograafiga, Talviku enda luulekogu „Kohtupäev“, 1937 on pühendatud Betti Alveri isale Märt Alverile ja August Sanga tõlgitud ning tema pühendusega „Faust I“, 1946 on pühendatud Betti Alverile ja Heiti Talvikule. Leidub ka raamat sissekirjutusega:

//Minu meelimarjukesele. Iteps//

Iteps oli Heiti Talviku hüüdnimi.

Eesti Kirjandusmuuseumi Arhiivraamatukogu memoriaalkogud on olulised nii neid omavate isikute uurimise seisukohalt kui ka kogu sisu poolest. Loomulikult iseloomustavad kogusse kuuluvad raamatud kogu omanikku kõige paremini, kuid sama olulised kui raamatud, on ka nendes ette tulevad sissekirjutused. Sissekirjutused annavad aimu kogu omanike suhetest, sõpruskonnast ja tegevusest. Sellised teostesse tehtud sissekirjutused teevad memoriaalkogud eriti väärtuslikuks uurimisobjektiks (Räim, 2005: 84).

Autograafide/autogrammide järgi võiks oletada, et raamatukogu kujunemise algperioodil oli Mart Lepiku panus ühisesse raamatukokku veidi suurem. See väide siiski ei pruugi olla tõene, sest Betti Alveril võib-olla ei olnud kombeks oma raamatuid nii sihipäraselt märgistada.

4.4.2. Pühendused/autoripühendused

Betti Alveri ja Mart Lepiku raamatukogus leidub hulgaliselt neile kingitud raamatuid. Võiks ju väita, et kingitud raamatud ei sobi kogusse, sest nad pole kogu omanike muretses. See väide ei tundu siiski tõene, sest raamatuid on kinkinud head tuttavad, aga ka inimesed, kes olid kogu omanikega tööalaselt seotud - kirjanikud, luuletajad, kultuuritegelased. Seega võib öelda, et kingitused on igal juhul raamatukogu täisväärtuslik osa.

Betti Alver oli vanema põlvkonna kirjanikest üks väheseid, kes peale Teist maailmasõda Läände ei põgenenud. Ta oli ja jäi Eestisse. Kirjandusteadlase Karl Muru arvamuse kohaselt Betti Alverit mitte ei „...üritatud muuta müüdiks tema eluajal“ nagu väljendus Aili Paju oma raamatus „Betti, kibuvits õitseb“, vaid Betti Alveri elu ja looming oligi müüt: „... Sest tulla läbi sellise aja, ülekohtu ja alanduste, tegemata vähimaidki mööndusi vägivallale, olla kohutatud, kuid ometi kartmatu ning tõusta taas kirkastunud loominguks mida muud kui müüdiväärne see võiski olla!...“ (Muru, 1993: 177).

Lehte Hainsalu ütleb tabavalt kirjutises „Kui tuppa rümas rahutu rahvavool“: „...Peale lillede ja aknataguste lehelinnukeste oli Alveril kohustusi kaaskodanike ees. Ta pidi hoidma oma ukse lahti, یرvakil vähemalt, et nii sõbrad kui uudishimulikud pääseksid sisse,“ (Betti Alver: usutlused..., 2007: 244). Ka Rein Veidemann tõdeb, et Betti Alveri juures käiakse, seal tuntakse ennast hästi, ollakse vaba konventsioonidest. Betti Alveri isiksus köidab oma vaimsuse ja lihtsusega (Betti Alver: usutlused..., 2007: 334). See oli õhkkond, mis tõmbas noori loovinimesi ja seda vaimset sidet ning suhtlemist noorte autoritega kinnitab ka Alver-Lepiku memoriaalkogu uurimine.

Teiste autorite poolt Betti Alverile pühendatud raamatuid on kogus **100**. Luule nimekirjast on eraldatud autoripühendustega teosed ja neid on 64. Osa nendest pühendustest (46) pärinevad luuletajatelt, kelle raamatud ilmusid aastatel 1962-1988. Ühe osa pühendajatest moodustab nn kassetipõlvkond, kes debüteeris sarjas „Noored autorid“ 1962-1968. Kokku ilmus kuus kassetti pappkarpi, milles olid koos õhukesed luulevihikud (Hasselblatt, 2016). Sel perioodil hakkas uuesti luuletama ka Betti Alver, „...kuid kes seaks 1960-80-ndate luules esikohale Alveri? Selles ajas kõlavad jõuliselt hoopis teised, noored hääled: Viiding, Luik, Runnel, Kaplinski...“ (Õnnepalu, 2003).

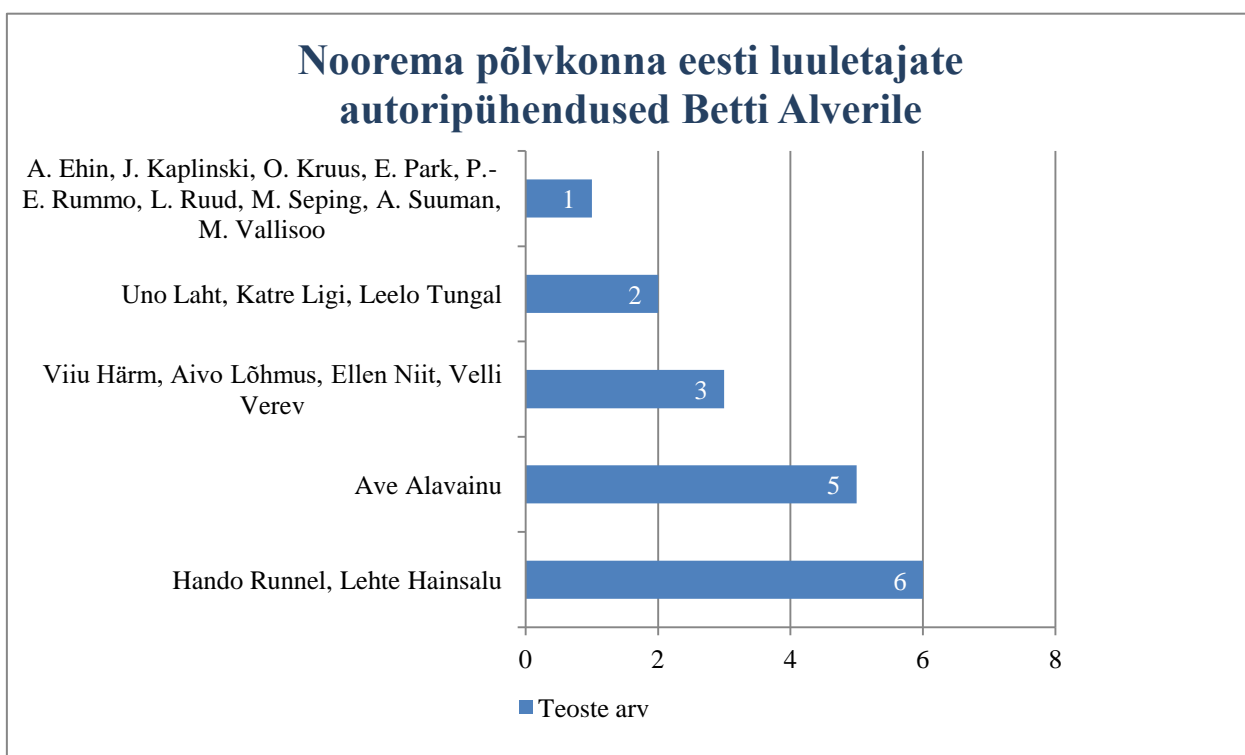
Kassetipõlvkonnast on Betti Alverile oma raamatuid pühendanud Paul-Erik Rummo, Linda Ruud, Hando Runnel, Andres Ehin, Jaan Kaplinski ja Aleksander Suuman. Nende puhul on tegu küpsete luuletajatega ja võib oletada, et pühendatud raamatud olid pigem samaväärsete luuletajate austusavaldus eakale poetessile.

Küll aga võib aimata, et 1970ndate lõpul ja 1980ndate alguses oma luuletajateed alustanud autorid võisid olla huvitatud ka hinnangust oma luulele. Asta Põldmäe mäletab, et „...Tartu noortest kirjanikest kohtles Alver eriti hellalt Katre Ligit, Mari Vallisoo luule „võttis siit kusagilt kinni“...“. (Põldmäe, 2007: 474) Raamatuid pühendanud luuletajate nimekiri on igatahes

aukartustäratav. (vt [Joonis 12 Noorema põlvkonna eesti luuletajate autoripühendused Betti Alverile](#))

Autoripühendused on enamasti nipsisõnalised, sisaldades autori nime ja kuupäeva. Mõnest pühendusest õhkub siirast austust eaka luuletaja ja tema loomingu vastu. Näiteks Leelo Tungla pühendus 1977. aastal ilmunud luuleraamatus „Müüdita“:

//Kallile Betti Alverile minu kõigi lugemiste tähetunnile Leelo Tungal Tartus 15.09.77//

[Joonis 12 Noorema põlvkonna eesti luuletajate autoripühendused Betti Alverile](#)

Või Velli Verevi pühendus 1981. aastal ilmunud luulekogumikus „Võilillesaatus“:

//Austatud ja armastatud Betti Alverile sellesuviseks meenutuseks 23/27. nov. 1981 Velly Verev//

Kuid on ka pikemaid, informatiivsemaid pühendusi. Näiteks Uno Lahe pühendus 1969. aastal ilmunud raamatus „Paroodi-koodi-oodiaid“ viitab tema luulekoguga seotud diskussioonile:

//Lugupeetud Betti Alver! Läkitan lubatud vihiku nii tühise ning ometi meie kirjanduslikus veeklaasis kobrutamist tekitanu...(Edasi loe raamatust) Uno Laht 11.V.73//

Raamat, millest jutt käib, konfiskeeriti, sest selles leidis kriitikat omaaegse kirjandus- ja kultuurielu kohta. (Eesti kirjanike leksikon, 2000: 268)

Kuigi memoriaalkogus on palju noorte autorite pühendustega raamatuid, ei ole väga palju teada sellest, kuidas Betti Alver saadetud raamatutesse suhtus ja kas ta autoritele ka tagasisidet andis. Betti Alveri ja noorte autorite suhete kohta on vastukäivaid arvamusi. Lehte Hainsalu ütleb, et „...ei mäleta, et Alver oleks ilmaski kiitnud mõne noore või noorema luulet, küll aga tundis ta kaasa nende elukäigule ja püüdis leevendada materiaalseid vaevu“. (Hainsalu, 2007: 317) Betti Alver andis mitmel korral märku, et tema ei saa teiste luule üle otsustada, sest inimeste maitse on erinev. Ta ei tahtnud ka nõu anda, sest ta teadis, et kriitikast võidakse solvuda. Hainsalu meelest tulid luuletajad poetessilt heakskiitu otsima ja see ei pruukinud Betti Alverile meeldida (Hainsalu, 2007: 318).

Ka Aili Paju mälestusteraamatus „Betti, kibuvits õitseb“ leidub tõendeid selle kohta, et Betti Alver ei tahtnud olla kriitik. Aili Paju oli tutvunud noore luuletaja Doris Karevaga ja soovis temaga koos Betti Alverit külastada. Betti Alver ütles väga järsult ära ja teatas, et tema pole kellegi õpetaja (Paju, 2006: 110).

On aga ka vastupidiseid näiteid. Teatavasti oli Hando Runnel Betti Alveri juures sage külaline ja tal arvatavasti oli luuletajaga ka lähedasem suhe. Samuti on teada, et Betti Alver suhtus väga soojalt Paul-Erik Rummosse. Hiljuti leidis Kristi Metste Betti Alveri dokumentide hulgast paberid, mis arvatavasti on tema Nobeli-kõne kavand. 1988. aastal teatavasti esitati Betti Alver Nobeli kirjanduspreemia kandidaadiks (Metste, 2017: 709). Lydia Koidula, Juhan Liivi, Marie Underi, Marie Heibergi ja Heiti Talviku kõrval nimetab Betti Alver seal ka Paul-Erik Rummot. (Betti Alveri Nobeli-kõne, 2017: 725)

Betti Alveri suhtumine noortesse ei olnud küll üheselt positiivne, kuid enamasti oli ta noortest autoritest siiski huvitatud. Enn Lillemets meenutab Betti Alveri 75. sünnipäeva ja ta mäletab, et Betti Alveri soov oli, et kutsutaks kindlasti ka noori. Peo käigus tekkis noorte kirjanike vestlusring, milles ka Betti Alver aktiivselt osales (Lillemets, 2007: 443).

Mis siis ühendas kõiki neid Betti Alverit külastanud inimesi? Enn Lillemetsa arvates oli põhjus Betti Alveri isiksuses, tema võimes inimesi kuulata ja mõista ning alles seejärel tuli looming, kirjandus (Lillemets, 2007: 442).

Tõnu Õnnepalu arvates ei ole Betti Alveri küpsema ea looming võrreldav tema hiilgava noorusluulega, kuid on hea, et ta siiski uuesti luuletama hakkas. Õnnepalu meelest võttis Alver endale rahvusliku ja ajaloolise sümboli rolli ja kandis selle ka vapralt lõpuni, kuigi „...küll võisid

talle tüütud ja piinavad olla need arvatud “palverändurid”, kes käisid temas kummardamas seda, keda enam polnud!...“ (Önnepalu, 2003).

Aili Paju raamatu lõppsõnast jääb kõlama mõte, et Betti Alverit huvitas elu, kultuurielu, noored loojad. Aili Paju arvates sai Betti Alver luua ainult elu tuiksoonel olles (Paju, 2006: 134). Seega võime aimata, et sama palju, kui noortel kirjanikel oli vaja Betti Alverit isikliku eeskuju ja müüdina, oli Betti Alveril tarvis ka noori kirjanikke, nende mõtteid ja energiat. Alver-Lepiku raamatukogus leiduvad noorte autorite pühendustega teosed igatahes viitavad sellisele sümbioosile.

Betti Alveri ja Mart Lepiku tutvusringkond kujunes välja nende varases nooruses. Betti Alver osales koos oma esimese abikaasa Heiti Talvikuga Arbujate liikumises. See oli noorte luuletajate sõpruskond, mis tegutses 1930ndate aastatel Tartus ja kelle eesmärgiks oli vaimne sõltumatus ning tagurliku päevapoliitika eemalhoidmine kunstist. Liikumine sai nime antoloogia „Arbujad“ järgi, mis ilmus 1938. aastal (Hasselblatt, 2016: 439-440). Arbujate seltskond oli ka Betti Alveri hilisema suhtlusringkonna aluseks. need olid suhted, mis pidasid kõigele vastu ning kestsid läbi elu. Arbujatest head tuttavad olid Bernard Kangro, Paul Viiding, August Sang, Kersti Merilaas.

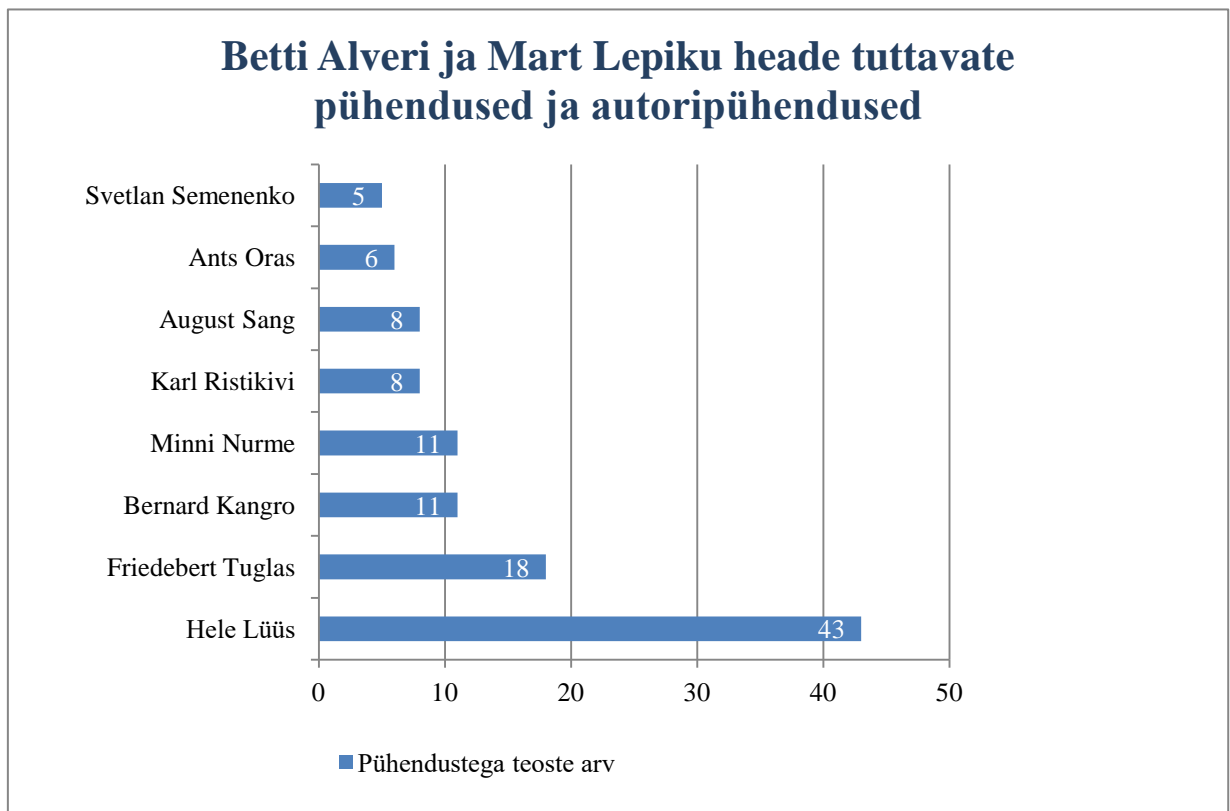
Kuigi Betti Alveril oli palju tuttavaid ja suur suhtlusringkond, siis väga lähedasi inimesi ei olnud tema elus palju. Kristi Metste arvates oli Betti Alver inimene, kes harva soostus oma elu ja loomingut kommenteerima ja valis isegi oma kirjavahetustes ja päevikus väga hoolega sõnu. Pikemaid kirjeldusi ja pihtimusi tema kohta on väga raske leida (Metste, 2017: 709). Kui Mart Lepiku puhul võib rääkida sõpruskonnast, siis Betti Alveri puhul peab selle sõnaga ettevaatlik olema. Betti Alverile olid tähtsad inimesed tema ema, isa, Heiti Talvik ja Mart Lepik. Teised olid lihtsalt tuttavad või siis head tuttavad ning oli ka tööalaseid suhteid.

Mart Lepiku sõpruskonna aluseks oli Eesti Üliõpilaste Selts Veljesto, mille aktiivne liige ta oli ning seltsikaaslastega säilisid vaatamata raskustele tugevad sidemed elu lõpuni. Ka Betti Alveri esimene abikaasa Heiti Talvik oli Veljesto liige. Veljesto-aegsed sõbrad, kelle kingitud raamatuid kogus rohkelt esineb olid Hele Lüüs, Bernard Kango; Karl Ristikivi, Ants Oras jne.

Kuigi sõprade ja tuttavate kingitud raamatuid on selles kogus palju, on siiski võimalik välja tuua Betti Alverile ja Mart Lepikule oluliste inimeste panus raamatukokku (vt [Joonis 13 Betti Alveri ja Mart Lepiku heade tuttavate pühendused ja autoripühendused](#)). Eriti järjepideva ja suure hulga raamatute kinkijana eristub Hele Lüüs (1913-2012), kes oli Mart Lepiku hea sõber ja tuttav juba

üliõpilasseltsi „Veljesto“ päevilt. Ta õppis aastatel 1932-1935 Tartu Ülikooli filosoofiateaduskonnas, hiljem Kehtna Kõrgemas Kodumajanduskoolis ja Tallinna Kunsttööstuskoolis. 1942. aastal andis ta välja raamatu „Köögiljade säilitamine“. Tema isa oli Tartu Ülikooli professor, pediatr Aadu Lüüs (16.11.1878-12.02.1967). 1944. aastal lahkus perekond Rootsi. Hele Lüüs töötas maastikuarhitektina U. Bodorffi arhitektuuribüroos Stockholmis, aastatel 1974-1978 oli ta Balti Arhiivi ametnik (Album Academicum..., 2017).

Joonis 13 Betti Alveri ja Mart Lepiku heade tuttavate pühendused ja autoripühendused

Hele Lüüs ja Mart Lepik olid eluaegsed kirjasõbrad. 1960ndatel, kui poliitiline olukord muutus, hakkasid nad üksteisele raamatuid saatma. Pärast Mart Lepiku surma jätkas Hele Lüüs suhtlemist Betti Alveriga. Hele Lüüs on Mart Lepikule ja Betti Alverile saatnud/kinkinud 43 ilukirjanduslikku teost, peamiselt saksa keeles, aga saadetud on ka väliseesti kirjanike teoseid või nende tõlkeid teistesse keeltesse. Sissekirjutused sisaldavad meeleolukaid lauseid aastaegade või saadetava raamatu kohta. Näiteks:

//Betti Alverile meelelahutuseks sügisõhtutel. Hele Lüüs//

//Betti Alverile üks lugu armastusest ja armukadedusest, sõpruses Hele Lüüs//

Lisaks Hele Lüüsile joonistuvad välja sõbrad ja tuttavad, kes läbi elu on raamatuid vahetanud/kinkinud. Teadaolevalt suhtles Mart Lepik väga tihedalt selliste väliseesti kirjanikega nagu Bernard Kangro, Karl Ristikivi ja Ants Oras (Kirjad üle mere, 2000). Kui Bernard Kangro on nii enda kui teiste raamatuid pühendanud nii Betti Alverile kui Mart Lepikule, siis Karl Ristikivi ja Ants Oras on pühendanud oma raamatuid ainult Mart Lepikule.

On teada, et ka Mart Lepik saatis oma sõpradele pidevalt raamatuid, kuid pole kindel, et tegemist oli klassikalise raamatuvahetusega. (Kirjad üle mere..., 2000) Pigem saadeti neid raamatuid, mis saatjale huvitavad ja aktuaalsed tundusid. Ka oma surmapäeval, 17. detsembril 1971 oli Mart Lepik teel postkontorisse, et sõpradele jõuluks raamatuid saata. (Betti Alver: usutlused..., 2007: 262)

Minni Nurme oli Betti Alveri ammune tuttav ja koos tehti ka autosõite mööda Eestit (Park, 2007: 279). Minni Nurme on kinkinud Betti Alverile peaaegu kõik oma ilmunud teosed (11). Samuti käidi perekonniti läbi Elo ja Friedebert Tuglasega. Need suhted kajastuvad ka Alver-Lepiku memoriaalkogu raamatute sissekirjutustes.

2017. aasta 16. detsembri Postimehes kirjutas filmimees Vallo Kepp artiklis „Betti Alveri kadunud Tuulelaps“ nagu oleks Betti Alveri ja Friedebert Tuglase vahel valitsenud pinged seoses sellega, et Tuglas ignoreeris oma teoses Heiti Talvikut kui luuletajat. Kepp väidab, et „...Tuglase personaalkogus olevad Betti Alveri nõukogudeaegsed raamatud on erinevalt varasematest puhtad igasugusest suhtlemisest kahe kirjaniku vahel, ei pühendusi, ei Tuglase pliiatsikriipse teksti servadel, isegi mitte 1966. aastal ilmunud „Tähetunnis“...“ (Kepp, 2017: 11)

Betti Alveri ja Mart Lepiku raamatukogu uurides sellised pingeid esile ei tule. Friedebert Tuglas on oma raamatuid pühendanud nii Betti Alverile, Mart Lepikule kui ka abielupaar Lepikule. Pühendused on kirjutatud siiras ja südamlikus toonis nagu näiteks:

//Lp. Betti Alverile ja Mart Lepikule põlises sõpruses Fr. Tuglas 8.III.1969//

//Betti Alverile ja Mart Lepikule südamliku tervitusega Fr. Tuglas//

//Betti Alverile ja Mart Lepikule südamlikus sõpruses Fr. Tuglas 13.IX.1967//

Ka raamatus „Minu lamp põleb“, mis esitab kogu omanike Betti Alveri ja Mart Lepiku kirjavahetuse aastatel 1947-1971, on Tuglastest mitmel puhul juttu, kuid alati pigem sõbralikus ja südamlikus võtmes. (Minu lamp põleb, 2015)

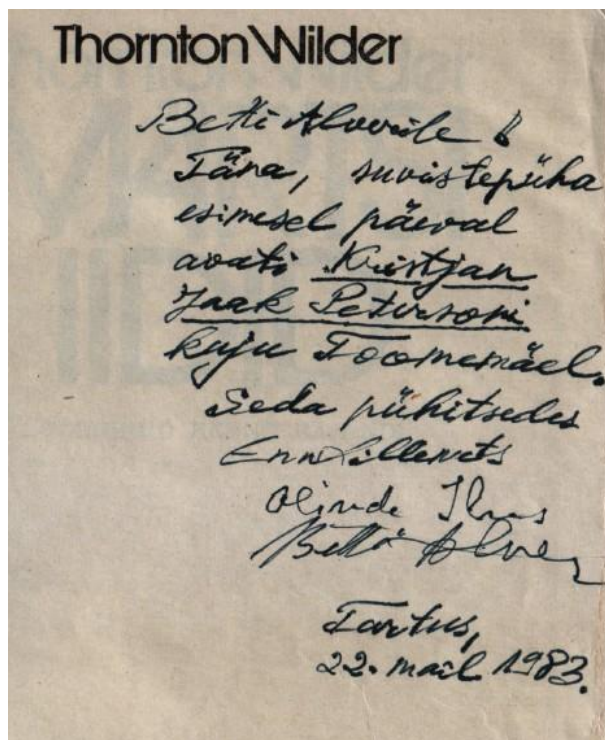
Eriline suhe oli Betti Alveril luuletaja ja tõlkija Svetlan Semenenkoga. Semenenko tõlkis vene keelde Betti Alveri ja ka teiste eesti poeetide luulet. Semenenko pühendustega on kogus viis raamatut, kaks neist tema enda luulekogud ning tema tõlgitud Ain Kaalepi, Paul-Eerik Rummo ja Mats Traadi raamatud. Mõned pühendused, millest õhkub soojust, austust ja imetlust:

//Дорогому другу и доброму наставнику замечательному поэту Betti Alverile с большой любовью на память от автора Светлан Семененко//

//Глубоко и искренне уважаемой Betti Alver от переводчика С. Семененко Таллинн 7.сент.73//

(Betti Alver: usutlused...2007: 286-325).

Kõik sissekirjutused, mis ei kvalifitseeru ei pühendusteks ega autograafideks, on kantud lihtsalt *sissekirjutuste* (36) alla. Kuid selles rubriigis on põnevaid leide.

Pildid 3 Sissekirjutus Kristjan Jaak Petersoni ausamba avamise puhul

Üks nendest on 22. mail 1983. aastal Thornton Wilderi raamatusse „Märtsi iidid“ kirjutatud tekst, mis oleks nagu Betti Alverile, kuid ka Betti Alver ise on sellele alla kirjutanud koos Olinde Ilusa ja Enn Lillemetsaga. Sissekirjutus on tehtud Kristian Jaak Petersoni ausamba avamise puhul Tartus, Toomemäel samal päeval (vt [Pildid 3 Sissekirjutus Kristjan Jaak Petersoni ausamba avamise puhul](#)).

Enn Lillemets kirjeldab oma mälestustes ausamba avamise päeva ja ka seda, kuidas sündmust hiljem Betti Alveri juures tähistati. Enn Lillemets läks kaseokstega Betti Alveri juurde, sest oli suvistepüha. Kui Toomel kuju avati, siis ei olnud seal veel Kristian Jaak Petersoni luulerida „Kas siis selle maa keel...“ Ka avamisel seda luuletust ei loetud, kuid Enn Lillemets sai kelleltki raamatu selle luuletusega, astus ausamba juurde ja luges ka need kõige tähtsamad luuleread ära. Betti Alver ütles Enn Lillemetsale hiljem, et ka tema käis järgmisel hommikul ja luges „oma asjad“ (Lillemets, 2007: 429-431). Ausamba avamist peeti väga oluliseks. Kristian Jaak Peterson sümboliseeris eestlastele nende keelt, kultuuri, vabadust. Betti Alveri jaoks oli Kristian Jaak Peterson lähtelooja, kelle algupärast luulet ta ka ise oli tõlkinud (Mart Lepiku poolt 1961. aastal leitud kolm saksakeelset luuletust). (Lillemets, 2007: 429)

Teine sissekirjutus on Heiti Talviku 1968. aastal välja antud luuleraamatus, millel on initsiaalid //H. T. 75 ja allkirjad Betti Alver, Renate Tamm, Leo Anvelt, Voldemar Erm. 9. november 1979//

See sissekirjutus näitab, et Betti Alveri südames oli alati koht Heiti Talvikule ja ta ei unustanud oma esimest abikaasat kunagi.

Sissekirjutuste põhjalikum uurimine ja seoste loomine inimeste elu ja tegevusega on üks uurimise tahk, mida võimaldavad ainult memoriaalkogud. Seaduspärasused ja mustrid ilmnevad siis, kui materjali (raamatuid) ja sissekirjutusi on suuremal hulgal. Alveri-Lepiku kogus tähistavad sissekirjutused nii omanike erinevaid eluperioode, inimsuhteid, kui ka ajaloolisi sündmusi.

4.4.3. Betti Alveri eestikeelne tõlge venekeelses „Jevgeni Oneginis“

Raamatus olevad sissekirjutused ei kõnele mitte ainult kogu omanike suhetest, vaid neil võib olla ka otsene seos kogu omanike töö ja tegevusega. Niisugused sissekirjutused on Betti Alveri poolt eesti keelde tõlgitud salmid venekeelses „Jevgeni Oneginis“.

Betti Alveri heideti Eesti Nõukogude Kirjanike Liidust välja ning tema elus oli periood, mil tema töid ei avaldatud, 1950ndad, mida nimetatakse vaikivaks ajastuks. Kirjanikud, kes ei tahtnud kaasa minna stalinismi vaimuga, pigem vaikisid. Üks sellistest kirjanikest oli ka Betti Alver. Vaikimine ei olnud siiski totaalne. Sellel perioodil täitis Betti Alver eesti rahva jaoks teist olulist rolli, ta oli kultuuri vahendaja. Betti Alver tõlkis eesti keelde vene luuletaja Aleksander Puškini teoseid. Betti Alveri tõlkes on ilmunud „Vaskratsanik“ (1936), hiljem ka poeedi teisi poeeme ja luuletusi. Kõige olulisem nendest oli värssromaan „Jevgeni Onegin“ (Eesti kirjanike leksikon, 2000: 30).

„Jevgeni Onegini“ venekeelses väljaandes *Евгений Онегин : роман в стихах / сочинение Александра Пушкина ; рисунки Н. Кузьмина ; [текст подготовлен М. А. Цявловским] [Москва] : Academia, 1933* on Betti Alver venekeelsete salmide kõrvale kirjutanud eestikeelset tõlget, iga salmi lõpus on ka tõlkimise kuupäev. Nagu lisatud lehtedelt näha (vt Lisa 3 Betti Alveri Jevgeni Onegini tõlge raamatus), ei ole aastat, kuid on olemas kuu ja päev. Teada on, et tõlkimine algas 1955. aastal. Esimene kuupäev, mis ette tuleb, on 22. aprill ja seega võib arvata, et tõlge pärineb 1955. aasta kevadest.

Betti Alver tegeles Jevgeni Onegini tõlkimisega aastatel 1955-1963. Tema soovil tehti tööleping eraldi iga peatüki jaoks, sest ta tundis tõlkimise ees suurt vastutust ja ei julgenud teha lepingut terve raamatu peale (Muru, 2003, 117). Teose tõlkimine oli keeruline ja Betti Alver pani selle protsessi käigus eesti keele „proovile“ – ta töötas paljude erinevate sõnaraamatute ja teatmeteostega (Olearius, Rosenplänter, Wiedemann, kasutas isegi O.W. Masingu koostatud eesti-saksa sõnaraamatut, millest säilinud 26 lk.) Kõik see näitab Betti Alveri hoolivust ja vastutustunnet „Jevgeni Onegini“ tõlkimisel (Metsar, 2007: 208). Alver-Lepiku memoriaalkogus on 41 teost Aleksander Puškinilt ja tema kohta. See on aukartustäratav arv ja on selge, et Betti Alver töötas tõlkimise perioodil Puškiniga süvitsi.

Tõlkimise ajal oli tal ka mitmeid mõõnaperioode, sest mõned kohad näisid tõlkimiseks ületamatult rasked. Tõlkija pidas Puškini stiili lihtsaks, kergeks ja graatsiliseks, kuid tões, et seda kõike on keeruline teises keeles edasi anda (Metsar, 2007: 207).

Tõlke headusest ja originaalilähedusest kõnelevad paljud positiivsed arvustused ja ka see, et eestikeelne „Jevgeni Onegin“ on eestlastele südamelähedaseks saanud. „...Ma kuulen vapustavalt täpset Puškini kõla, see tundub olevat samasuguste pauside, kõrguste, hääle tõusude ja mõõnadega nagu autorilgi...“ (Žirmunskaja, 2007: 285).

Raamatusse kirjutatud tõlget vaadates tundub, et tõlgitud oleks nagu ühe hooga. Parandusi on, kuid neid pole palju, rohkem nagu märkustena lisatud variante ja kaalutlusi. Neid tähistavad küsimärgid ja joonega ümbritsetud fraasid. Esineb ka salme, mis on tõlgitud ühegi paranduse ja märkuseta. Memoriaalkogudes pole palju selliseid raamatuid, mis nii üksikasjaliselt annaksid ülevaate raamatu omaniku tegevusest, tööprotsessist. Just selles mõttes on raamat koos sisse kirjutatud tõlgetega unikaalne. See raamat jutustab sõna otseses mõttes lugu sellest, kuidas üks suur poeet tõlgib teise suure poeedi teost. Memoriaalkogud on täis üllatusi ja ka see on osa nende väärtusest ja võlust.

KOKKUVÕTE

Betti Alveri ja Mart Lepiku memoriaalkogu on suuruselt teine kogu Eesti Kirjandusmuuseumi Arhiivraamatukogus. Raamatukogu kujunes poole sajandi vältel ja ta on sulam kahe loovinimese raamatuvarast. Betti Alver luuletajana ja Mart Lepik kirjandusteadlase ja arhivaarina kujundasid raamatukogu lähtuvalt oma soovidest ja eelistustest.

Käesoleva töö uurimisobjektiks oli kogu ilukirjanduslik osa. Ilukirjandusliku osa kvantitatiivse meetodi abil analüüsimisel toetuti raamatukoguprogrammi Sierra statistilistele võimalustele. Kogu uuriti lähtuvalt ilukirjanduse liigilisest, keelelisest ja ajalisest vaatenurgast. Kogu perioodilisel uurimisel toetuti raamatutes olevatele sissekirjutustele. Sissekirjutuste uurimine aitas luua seoseid raamatute ja sündmuste ning kogu omanike elu ja tegevuse vahel.

Ilukirjanduse žanrite uurimisel selgus, et kõige suurem on luuletuste osakaal kogus (31%), järgnevad jutud/jutustused ja romaanid, kumbki 23% ning novellid (9%), näidendid (7%), muud ilukirjanduse vormid (6%) ja lühiproosa (1%). Luuletuste suur osakaal annab tunnistust kogu omanike huvist luuležanri vastu. Betti Alver oli hingelt poet (*Nõnda ma olen ja nõnda mind loodi, aimajaks hämaral allikal...*). Kogu analüüsi põhjal võib öelda, et ta tundis huvi ka teiste poetide loominguga vastu ja luule lugemine, luules „elamine“, oli tema eluviis. Mart Lepiku autograafid paljudes luuleraamatutes kõnelevad ka tema luulehuvist.

Keelelist koostist analüüsides ilmnes, et tendents, mis memoriaalkogude puhul on ilmnenu, peab paika ka selle raamatukogu puhul. Ülekaalus on eestikeelne kirjandus (70%), järgnevad saksakeelne (16%) ja venekeelne (10%). Teiste keelte osakaal on juba tunduvalt väiksem, kuid üksikuid raamatuid on soome, prantsuse, inglise rootsi, poola jne. keeles. Alver-Lepiku memoriaalkogu ilukirjanduslikus osas on raamatuid 17 keeles. Huvitava tõsiasi ilmnes, et maailmakirjanduse osa saksakeelses kirjanduses oli märkimisväärne.

Kogus oleva vanema kirjanduse moodustavad enne 1900. aastat ilmunud raamatud (37). Memoriaalkogu ajalises kujunemises saab toetuda Mart Lepiku autograafidele raamatutes ja nende põhjal võib oletada, et enne 1956. aastat oli Mart Lepiku osa raamatukogu kujunemisel suurem. Eriti ilmneb see tendents aastatel 1901-1940 ilmunud raamatute uurimisel. Betti Alveri ja Mart Lepiku kooselu jooksul 1956-1971 hakkas raamatukogu suurenema. Aastatel 1971-1980 ja 1981-1989 oli juurdekasv kõige suurem, vastavalt 426 ja 439. Betti Alveri esimese abikaasa Heiti Talviku raamatutest on vähe andmeid, sissekirjutuste järgi on temaga seotud 4 raamatut.

Sissekirjutuste hulk Alveri-Lepiku memoriaalkogus on aukartustäratav: kokku 527. Mart Lepiku autograafe on raamatutes kokku 204. Siia lisanduvad veel talle kingitud ja pühendatud raamatud (66). Betti Alveri autograafe on 11, kuid Betti Alverile kingitud ja pühendatud raamatute hulk suur (178). Juba noorte luuletajate pühendustega raamatud moodustavad märkimisväärse koguse (46). Sissekirjutused viitavad inimestele, kellega Mart Lepikul ja Betti Alveril olid tihedamad sidemed, nad räägivad ka kogu omanike tegevusest ja huvidest. Loovatele inimestele on suhete olemasolu väga oluline ja memoriaalkogu raamatutes olevate sissekirjutuste põhjal võib öelda, et see kõneleb elavast suhtlemisest, vilkast läbikäimisest kultuuriinimestega.

Betti Alveri ja Mart Lepiku raamatukogu ilukirjanduslik osa on just omanike loodud ja valitud kogu, mis lubab kõrvalseisjatel heita pilk nende inimeste elule ja tegevusele, mida see kogu nii hästi peegeldab.

Betti Alverile ja Mart Lepikule ning nende ühisele raamatukogule mõeldes on soov lõpetada kokkuvõtte professor Aili Paju sõnadega: „Meie rahva vastupanujõud toetub meie vaimsele ühistundele, millesse on ladestunud siin maal elanud ja elavate suurte hingede looming, ausameelne vaimutöö ja elukogemused. Just kindlate põhimõtetega, väärivate inimeste vaimujõud oli see, mis ei lasknud eesti hingel deformeeruda...“ (Paju, 2006: 135).

Ja kuigi raamatukogu ei ole niisugune uurimisobjekt, mille põhjal saaks teha väga selgeid ja täpseid järeldusi selle omanike elu, töö ja hobide kohta, võib selle uurimuse lõpptulemuseks siiski öelda, et memoriaalkogud „kõnelevad“ ja nende kõne on sisukam ja informatiivsem, kui pealiskaudsel vaatllemisel paistab.

SUMMARY

The Archival Library of the Estonian Literary Museum was founded in 1909 and it belongs to the four science libraries of Estonia. There are 33 memorial collections that are being preserved and researched: the libraries of writers, scientists, archivists, librarians, translators, etc. The memorial collection of the Estonian poet Betti Alver and the archivist and literary scholar Mart Lepik is the second large memorial collection (7396) in the Archival Library. The library has been continually forming for half a century from 1920s to 1989 and is a “fused” book treasure of two creative personalities. The poet and the literary scientist have designed their library according to their preferences.

The objects of the present bachelor thesis are two parts of the collection: poetry and fiction (novels, novellas, plays, short stories etc.) The literary part of the memorial collection has been analyzed using the quantitative method of research based on the statistical possibilities of the library programme Sierra. The research target was to analyze the genre, the language and the year of publication. The handwritten notices in the books autographs, dedications and dedications of authors have been interpreted and analyzed with the help of observation and in-depth analysis method.

The main goal of the thesis was:

- To find out the main genres of the collection
- To get better overview of the proportion of books in different languages
- To analyze the formation of the library relaying on the date of publication
- To analyze and interpret the writings in the books (autographs, dedications etc.) as well as to establish connections between notes in the books and the life of the owners

The diagrams describing the genres, proportion of languages and the timeline relaying on the date of publication were prepared. As a result of the thesis a detailed description of the collection was produced. The most capacious genre presented in the collection is poetry (31%), the stories and the novels both create 23% of the collection whereas the short stories 9%, the plays 7%, the other genres such as essays, memoirs and travelling stories 6% and short prose 1%.

The thesis also concentrated on the languages of the books available in the collection. The majority of the books (70%) are in Estonian, the second largest group are books in German (16%) and the third are books in Russian (10%). It was also discovered that the owners of the library Betti Alver and Mart Lepik used to read the masterpieces of the world literature in German as 40% of the books in German language were translations from the other languages (French, English, Swedish etc.). There are books in 17 different languages altogether.

Books published before 1900 form the oldest part of the collection. There are 37 such books, among them 8 books written by Fr. R. Kreutzwald. This fact points to Mart Lepik's interest connected with Kreutzwald, the father of Estonian literature and author of Estonian national epic "Kalevipoeg". According to the publishing date it is possible to follow the line of the formation of the library. The most prosperous period for the library started with the union of Betti Alver and Mart Lepik after their marriage in 1956. Most of the books arrived in the 1970s (426) and 1980s (439).

The amount of notes in the books of Betti Alver and Mart Lepik is fascinating. It became obvious that these notes tell their own stories. After analyzing the autographs and the dedications in the books it can be presumed that Mart Lepik's part in the creation of the library was more significant before 1956. Altogether there are 244 autographs of Mart Lepik and dedications to him in the books published at that time. Only 11 books have autographs for or have been dedicated to Betti Alver. However, the examination of the second period (1957-1989) in the formation of the library shows a growing number of books dedicated to Betty Alver (164). Young Estonian poets were especially keen to dedicate their books to the elderly poet. The notes are interesting signs which can be interpreted and connected with the everyday life, work and cultural relations of the owners.

Although it is evident that the library is not an object that can enlighten every detail in its owners life the present research proves that memorial collections have their own stories to tell which sometimes are more informative than one can consider. Therefore, it can be claimed that the memorial collections "talk".

KASUTATUD LÜHENDID

A-L	Alver Lepik
ENKS-i Tütarlaste Gümnaasium	Eesti Noorsoo Kasvatuse Seltsi Tütarlaste Gümnaasium
ESTER	Eesti Raamatukogude Elektronkataloog
KL	Kirjanike Liit
lk.	lehekülg
näit.	näiteks
NKVD	NSV Liidu Siseasjade Rahvakomissariaat vene keeles (Народный комиссариат внутренних дел СССР)
LR	Loomingu Raamatukogu

KASUTATUD ALLIKAD JA KIRJANDUS

Aaver, E., Laanekask, H. Mart Lepik tekstikriitikuna. *Keel ja Kirjandus* 1992, nr. 2, lk. 78-89.

Album Academicum Universitatis Tartuensis 1918-1944. Betti Alver. Kasutatud 28.12.2017

<http://www.ra.ee/apps/andmed/index.php/request/aaaut?perenimi=Lepik&q=1&page=2>

Album Academicum Universitatis Tartuensis 1918-1944. Hele Lüüs. Kasutatud 02.01.2018 *Betti Alver: usutlused. Kirjad. Päevikukatked. Mälestused: lisandusi tundmiseks*. (2007). [koostanud ja toimetanud E. Lillemets ja K. Metste]. Tallinn: Tänapäev.

Betti Alveri Nobel-kõne kavand. *Keel ja Kirjandus*, 2017, nr. 8-9, lk. 718-725.

Betti Alver: usutlused. Kirjad. Päevikukatked. Mälestused: lisandusi tundmiseks / [koostanud ja toimetanud Enn Lillemets ja Kristi Metste] (2007). Tallinn: Tänapäev.

Blum, R. (1991). *Kallimachos: The Alexandrian Library and the Origins of Bibliography*. 2.6. *The Library of Aristotle*, p. 53-64. tr. by H. Wellisch. Wisconsin: The University of Wisconsin Press.

Eestikeelne raamat 1901-1917. I. A-P. (1993). [toimetanud E. Annus]. Tallinn: Eesti Teaduste Akadeemia Raamatukogu.

Eestikeelne raamat 1901-1917. II. R-Y. (1993). [toimetanud E. Annus]. Tallinn: Eesti Teaduste Akadeemia Raamatukogu.

Eestikeelne raamat 1918-1940 I. 1 1-he – Kandla 1 8660. (2012). Tallinn : Eesti Rahvusraamatukogu.

Eestikeelne raamat 1918-1940 II, Kandle – Raimla. (2012). Tallinn : Eesti Rahvusraamatukogu.

Eestikeelne raamat 1918-1940 III, Raine – Y 1864-28120. (2012). Tallinn : Eesti Rahvusraamatukogu.

Eesti Kirjandusmuuseumi arengukava aastateks 2017-2020. Kasutatud 14.12.2017 http://www.kirmus.ee/pildid/pdf/EKM_arengukava_IT-lisaga_2017-2020.pdf

Eesti Kirjandusmuuseumi Arhiivraamatukogu kollektsioonid. Kasutatud 15.12.2017 <http://www.kirmus.ee/est/teenused/arhiivraamatukogu/ar-kollektsioonid/>

Eesti kirjanike leksikon. (2000). Koostanud Oskar Kruus ja Heino Puhvel. Tallinn: Eesti Raamat.

ESTER. (2018). *Eesti Raamatukogude elektrooniline andmebaas*. Kasutatud 22.05.2018
<https://www.ester.ee/>.

Haan, K., Laidvee, L. (1966). Karl Menningu memoriaalkogu kirjandusmuuseumis. *Paar sammukest...IV*. (lk. 159-180). Tartu: Eesti Kirjandusmuuseum.

Hainsalu, L. (2007). Kolmas hää! kahekõne sekka. *Dixi. Valitud publitsistikat*. (lk. 316-319). Tallinn: Eesti Raamat.

Hainsalu, L. (2007). Kui tuppa rühmas rahutu rahvavool. *Betti Alver: usutlused. Kirjad. Päevikukatked. Mälestused: lisandusi tundmiseks*. (lk. 239-248) [koostanud ja toimetanud E. Lillemets ja K. Metste]. Tallinn: Tänapäev.

Hasselblatt, C. (2016). *Eesti kirjanduse ajalugu*. Tallinn, Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.

Hennoste, M. (2008). *Väike kirjanduse leksikon. Õpilase abimees*. Tallinn: Argo:

History of Information. Kasutatud 15.12.2017
<http://www.historyofinformation.com/expanded.php?id=164>

Isikute raamatukogud Tallinna Ülikooli Akadeemilises raamatukogus. Kasutatud 02.01.2018. <http://www.tlulib.ee/index.php/et/lugejale-et/keskused/vanaraamatukeskus/kultuurilooline-baltika-kogu/isikute-raamatukogud>

Jefferson's Library. Library of Congress. Kasutatud 15.12.2017
<https://www.loc.gov/exhibits/jefferson/jefflib.html>

Juurtega sajandite mullas. (1990) Tallinn: Eesti Raamat, Mart Lepiku kohta lk. 22-52
Kaelas, A. Betti Alver. Pikalt-laialt lahastamise asemel napp ja sugestiivne väljendus. *Vaba Maa*. 1936, 2. mai., nr. 98, lk. 8

Karl Morgenstern (2017). *TÜ Klassikalise Filoloogia õppetool*. Kasutatud 15.12.2017
<http://www.ut.ee/klaskik/isikud/morgenstern.html>

Kepp, V. (2017). Betti Alveri kadunud Tuulelaps. *Postimees* 16. detsember.

Kirjad üle mere: Mart Lepiku kirjavahetus Julius Mägiste, Karl Ristikivi ja Bernard Kangroga. (2000). *Litteraria*, nr. 19. [koostanud ja kommenteerinud Sirje Olesk ; toimetanud Tiina Saluvere]. Tartu: Eesti Kirjandusmuuseum.

Краткая литературная энциклопедия в 9 томах. Том 6. (1972) Москва: Советская энциклопедия.

Laidvee, L. Arhiivraamatukogu fondide kujunemisest. *Kronoloogia. Juurtega sajandite mullas*, 1990, lk. ...Tallinn: Eesti Raamat.

Lillemets, E. (2007). Tüütu noormehena Betti Alveri juures. *Betti Alver: usutlused. Kirjad. Päevikukatked. Mälestused: lisandusi tundmiseks*. (lk. 426-464). [koostanud ja toimetanud E. Lillemets ja K. Metste]. Tallinn: Tänapäev.

Mart Lepik 60-aastane. *Keel ja Kirjandus* 1960, nr. 11, lk 697

Member: Thomas Jefferson. *Library Thing*. Kasutatud 08.05.2018
<https://www.librarything.com/profile/ThomasJefferson>

Memoriaalkogude elektronkataloog. (2017). *Eesti Kirjandusmuuseumi Arhiivraamatukogu*. Kasutatud 26.12.2017. <http://www2.kirmus.ee/memoriaal/>

Memoriaalkogud Tartu Ülikooli raamatukogus. Tartu Ülikooli raamatukogu. Kasutatud 02.01.2017. <https://utlib.ut.ee/kogude-kirjeldused>

Metsar, L. (2007). „Jevgeni Onegin“ eesti keeles. Betti Alveriga vestlemas. *Betti Alver: usutlused. Kirjad. Päevikukatked. Mälestused: lisandusi tundmiseks*. (lk. 206-208). [koostanud ja toimetanud E. Lillemets ja K. Metste]. Tallinn: Tänapäev.

Metste, Kristi. Selgituseks Betti Alveri viimasele sõnavõtule. *Keel ja Kirjandus*, 2017, nr.8-9, lk. 709.

Minu lamp põleb: Betti Alveri ja Mart Lepiku kirjavahetus 1947-1970. (2015). Koostajad K. Metste ja E. Annuk. Tallinn: Varrak.

Muru, K. (2003). *Betti Alver: Elu ja loomingu lugu*. Tartu: Ilmamaa.

Muru, K. Mälestusteraamat Betti Alverist. *Akadeemia*, 1993, nr. 1, lk. 174-177

Noor-Eesti kirjastus. Kasutatud 28.12.2017
<https://www.luts.ee/kirjandusveeb/index.php/teadmiseks/noor-eesti-kirjastus>

Otto Aleksander Webermann. *Wikipedia*. Kasutatud 21.05.2018.
https://de.wikipedia.org/wiki/Otto_Alexander_Webermann

Paju, A. (2006). *Betti, kibuvits õitseb*. Tartu: Greif.

Park, E. (2007). Tähtveres Koidula tänavas. *Betti Alver: usutlused. Kirjad. Päevikukatked. Mälestused: lisandusi tundmiseks*. (lk. 277-281). [koostanud ja toimetanud E. Lillemets ja K. Metste]. Tallinn: Tänapäev.

Pelkonen, I. (2009). Baltica kogu. *Varamu lummuses*. (lk. 185-192). Tartu: Eesti Kirjandusmuuseum.

Põldmäe, A. (2007). Mälestused (Käsikiri). *Betti Alver: usutlused. Kirjad. Päevikukatked. Mälestused: lisandusi tundmiseks*. (lk. 471--475). [koostanud ja toimetanud E. Lillemets ja K. Metste]. Tallinn: Tänapäev.

Pärn, Ü. (2016) Vana aja koolilugu Jõgevalt 1766-1949, *Vooremaa*, 13. veebruar. Kasutatud 03.11.2017. <http://www.vooremaa.ee/vana-aja-koolilugu-jogevalt-1766-1949-3/>

Raamatukogusõnastik. Kasutatud 21.05.2018. <https://termin.nlib.ee/>

Roos, J. (1935). Raamat ja raamatukogu. *Eesti Raamatu-aasta kõned*. (lk 42-49). Tallinn: Eesti Raamatu-aasta peakomitee.

Räim, H. (2005). Aino ja Oskar Kallase memoriaalkogu arhiivraamatukogus. *Raamat on..., Eesti bibliofiilia ja raamatuloo almanahh*. IV. Tallinn: Tallinna Bibliofiilide Klubi.

Räim, H. (2009). Personaalkogud arhiivraamatukogus. *Varamu lummuse*. (lk. 203-205). Tartu: Eesti Kirjandusmuuseum.

Räim, H. (2013). Arhiivraamatukogu memoriaalkogude kujunemisloost, *Raamatukogu*, nr. 2, lk. 27-29.

Staikos, K. Sp. (2016). *The Library of Aristotle: The most important collection of books ever formed*. New Castle, Delaware: Oak Knoll Press.

Staikos, K.Sp. (1997). *Libraries from Antiquity to the renaissance and major humanists and monestery libraries 3000 BC-AD 1600*. Athens: Frank E. Basil.

Žirmunskaja, T. (2007). Kõik inimesed on sündinud mere ääres. *Betti Alver: usutlused. Kirjad. Päevikukatked. Mälestused: lisandusi tundmiseks*. (lk. 284-286). [koostanud ja toimetanud E. Lillemets ja K. Metste]. Tallinn: Tänapäev.

Thomas Jefferson's Library. Exhibition Overview Kasutatud 28.04.2018 <https://www.loc.gov/exhibits/thomas-jeffersons-library/overview.html>

Voitk, T. (2007). Kuigi laine meres hoovab, allikat ta siiski mäletab. *Betti Alver: usutlused. Päevikukatked. Mälestused. Lisandusi tundmiseks*. (lk. 203-206). [koostanud ja toimetanud Enn Lillemets ja Kristi Metste]. Tallinn; Tänapäev.

Önnepalu, T. (2003). Betti Alveri luule ja elu. *Eest Päevaleht*, 28. oktoober. Kasutatud 20.05.2018. <http://epl.delfi.ee/news/kultuur/betti-alveri-luule-ja-elu?id=50947938>

Õunapuu, L. (2014). *Kvalitatiivne ja kvantitatiivne uurimisviis sotsiaalteadustes*. – [Tartu] : Tartu Ülikool.

LISAD

Lisa 1 Marie Underi luulekogud Alver-Lepiku memoriaalkogus

1. Sonetid / Marie Under ; [Kaanevinjett N. Triik ; kirjad A. Adson]. –Tallinn : Siuru, MCMXVII [1917]. 62 lk.
2. Eelõitseng : [luuletused] / Marie Under.– Tartu : Odamees, 1918 (Tallinn : J. ja A. Paalman).– 60, [2] lk.
3. Eelõitseng : [luuletused] / Marie Under. – Tallinn : Varrak, 1920 (Tartu: Ed. Bergmann).– 71 lk.
4. Sinine puri : [luuletused] / Marie Under ; [frontispiss ja kaas: A. Vabbe]. – Tallinn : Siuru, 1918.– 69, [2] lk.
5. Sinine puri : [luuletused] / Marie Under ; [kaas: A. Vabbe].– Tallinn: Auringo, 1919 (Tartu K. Mattiesen).– 69, [1] lk. : ill. kaas.
6. Sinine puri : [luuletused] / Marie Under.– Tallinn : Varrak, 1921 (Tartu : Varrak).– 78, [1] lk. : ill. kaas.
7. Verivalla : [luuletused] / Marie Under.– Tallinn : Varrak, 1920.– 79 lk.
8. Pärisola : [luuletused] / Marie Under.– Tallinn : Tallinna Eesti Kirjastus-Ühisus, 1923.– 77, [2] lk.
9. Hää! varjust : [luuletused] / Marie Under ; [illustreerinud Nikolai Triik].– Tallinn : Eesti Kirjanikkude Liit, 1927 (Tallinn : Tallinna Eesti Kirjastus-Ühisus).– 93, [1] lk. : ill.
10. Rõõm ühest ilusast päevast : VII kogu luuletusi / Marie Under ; [Eduard Viiraldi kaas ja illustratsioonid].– [Tallinn] : Eesti Kirjanikkude Liit, 1928 (Tallinn : Tallinna Eesti Kirjastus-Ühisus).– 76, [2] lk. : ill.
11. Õnnevarjutus : kogu ballaade / Marie Under ; [kaas: Nikolai Triik].– [Tartu] : Eesti Kirjanikkude Liit, 1929 (Tallinn : Tallinna Eesti Kirjastus-Ühisus).– 77, [1] lk. : ill.
12. Lageda taeva all : [luuletused] / Marie Under.– [Tartu] : Eesti Kirjanikkude Liit, 1930 (Tallinn : Tallinna Eesti Kirjastus-Ühisus).– 62, [2] lk. : ill.
13. Kivi südame! : kümnes kogu luuletusi / Marie Under ; [illustreerinud H. Hakker].– Tartu : Noor-Eesti, 1937 (Tartu : Noor-Eesti).– 101, [1] lk. : ill.
14. Meriballaadid / Marie Under ; [R. Sagritsa linoollõiked].– Tartu : P. Arumaa, 1939 (Tartu : K. Mattiesen).– 29, [2] lk. : ill.
15. Eelõitseng ; Sonetid ; Sinine puri ; Rõõm ühest ilusast päevast / Marie Under ; [kaas: R. Sagrits].– Tartu : Noor-Eesti 1940 (Tartu : Noor-Eesti).– 247, [1] lk. , 1 l. port. : ill.– (Kogutud teosed / Marie Under ; 1).

16. Verivalla ; Pärisosa ; Hääl varjust / Marie Under ; [kaas: R. Sagrits].– Tartus : Noor-Eesti, 1940 (Tartu : Noor-Eesti)).– 225, [1] lk. , 1 l. port. : ill.– (Kogutud teosed / Marie Under; 2).
17. Õnnevarjutus ; Lageda taeva all ; Kivi südamele / Marie Under ; [järelsõna: Ants Oras ; kaas: R. Sagrits].– Tartu : Noor-Eesti, 1940 (Tartu : Noor-Eesti).– 252, [2] lk. , 1 l. port. : ill.– (Kogutud teosed / Marie Under ; 3).
18. Valitud luuletused / Marie Under ; [koostanud ja järelsõna: P. Rummo ; illustreerinud H. Mugasto ; kujundanud P. Reeveer].– Tallinn : Eesti Riiklik Kirjastus 1958.– 280 lk. : ill.
19. Uneretk : [luuletused] / Marie Under. –Tallinn : Perioodika, 1968 (Tallinn : Ühiselu).– 64 lk.
20. Puutarhan syksy : valikoima Marie Underin runoja 1909-1962 / toimittanut Irmeli Pääkkönen [et. al.] ; [jälgisana: Erna Siirak].– [Helsinki] : [Suomalaisen kirjallisuuden seura], [1978]. – 124 lk.
21. Mu süda laulab : luuletusi kolmeteistkümnest kogust / Marie Under ; koostanud P. Rummo ; [järelsõna: E. Siirak ; illustreerinud V. Tolli].– Tallinn : Eesti Raamat, 1981 (Tallinn : Ühiselu).– 440 lk.
22. Avaran taivaan alla : [luuletused] / Marie Under ; suomentanut Aimo Rönkä.– [Oulu] : Pohjoinen, 1983 (Oulu : Kaleva). – 141 lk.

Lisa 2 Enne 1900 ilmunud teosed Alver-Lepiku kogus

Enne 1900 ilmunud teosed Alver-Lepiku kogus			
AUTOR	PEALKIRI	ILMUMISKOHT JA KIRJASTUS	ILMUMISAASTA
Alver Andres 1869-1903	Wõhumõõgad : luuletused	Jurjev : [s.n.]	1898
Arvelius Friedrich Gustav 1753-1806	Üks Kaunis Jutto- ja Öppetusse-Ramat : Söbbra polest...	[Tallinn : s.n.]	1782
Blumauer Alois 1755-1798	Blumauer's Gedichte	Hildburghausen : Das Bibliographische Institut ; New York : Meyer	[18--?]
Brentano Clemens 1778-1842	Anthologie aus den Werken von Clemens Brentano : Mit Biographie / Clemens Brentano	Hildburghausen : Das Bibliographische Institut ; New York : Meyer	[18--?]
Faehlmann Friedrich Robert 1798-1850	Dr. Fählmann'i kirjad / [koostanud M. J. Eisen]	Tartu : Schnakenburg	1883
Farrenc Césarie	Ambition et simplicité	[Paris?] : Tours	1853
Gleim Johann Wilhelm Ludwig 1719-1803	Anthologie. 3 Teil	Hildburghausen : Das Bibliographische Institut ; New York : Meyer	[18--?]
Gleim Johann Wilhelm Ludwig	Anthologie. 2 Teil	Hildburghausen : Das Bibliographische Institut ; New York : Meyer	[18--?]
Goethe Johann Wolfgang von 1749-1832	Goethe's sämtliche Werke. Bd. 3-4	Stuttgart ; Tübingen : Cotta'scher Verl.	1840
Hoffmann Ernst Theodor Amadeus 1776-1822	Lebensansichten des Katers Murr	Leipzig : Reclam	[18--?]
Hoffmann Ernst Theodor Amadeus	E. T. A. Hoffmann. 1 Bändchen	Hildburghausen : Das Bibliographische Institut ; New York : Meyer	[18--?]
Ibsen Henrik 1828-1906	Henrik Ibsen's gesammelte Werke. Vierter Band	Leipzig : Reclam	[1893]
Immermann Karl Leberecht 1796-1840	K. L. Immermann. Werke	Hildburghausen : Das Bibliographische Institut ; New York : Meyer	[18--?]
Jannsen Johann Voldemar 1819-1890	Eesti laulik. Essimene jago	Tartu : [H. Laakmann]	1865
Kreutzwald Friedrich Reinhold 1803-1882	Angerwaksad	Tartu	1861
Kreutzwald Friedrich Reinhold	Lembitu : Eesti muistepõlwe mälestustest kaswanud luuletus	[Tartu : G. Blumberg]	1885
Kreutzwald Friedrich Reinhold	Paar sammokest rändamise-teed...	Tartu : H. Laakmann	1853
Kreutzwald Friedrich Reinhold	Rahunurme lilled pääwa töö ja palawuse jahutuseks. 1	Tartu : H. Laakmann	1871
Kreutzwald Friedrich Reinhold	Rahunurme lilled pääwa töö ja palawuse jahutuseks. 2	Tartu : [G. Rosenberg]	1875
Kreutzwald Friedrich Reinhold	Sõda : Wiru wana lauliku kenam Kandle-lugu	Tartu : H. Laakmann	1854
Kreutzwald Friedrich Reinhold	Viru lauliku laulud	Tartu : H. Laakmann	1865
Kreutzwald Friedrich Reinhold	Wina katk	Tartu : Lindforsi pär.	1840
Krüdener Barbara Juliane von 1764-1824	Valerie ou lettres de Gustave de Linar a Ernest de G.... 1.	Paris ; Hambourg : Heinrichs : Campe	1804

Krüdener Barbara Juliane von	Valerie ou lettres de Gustave de Linar a Ernest de G.... 2.	Paris ; Hambourg : Heinrichs : Campe	1804
Novalis pseud. 1772-1801	Novalis Schriften	Berlin : In der Realschulbuchhandlung	1815
Piirikivi Ado pseud. 1849-1916	Esimesed luuletused	Tartu : Schnakenburg	1877
Plautus Titus Maccius u.250-184 e.Kr.	Lustspiele. II	Berlin ; Stuttgart : Langenscheidt	1855-1912
Plautus Titus Maccius	Lustspiele. I	Berlin ; Stuttgart : Langenscheidt	1855-1917
Shakespeare, William 1564-1616	Shakespeare's dramatische Werke in neun Bänden. Bd. 7-8	Berlin : Reimer	1867
Shakespeare, William	Shakespeare's dramatische Werke in neun Bänden. Bd. 5-6	Berlin : Reimer	1867
Shakespeare, William	Shakespeare's dramatische Werke in neun Bänden. Bd. 3-4	Berlin : Reimer	1867
Shakespeare, William	Shakespeare's dramatische Werke in neun Bänden. Bd. 1-2	Berlin : Reimer	1867
Steiniger Nicolao	Lobgedicht Der Wahren und Ungefärbten Gottesfurcht	[S.l. : s.n.]	1662
Särgava Ernst 1868- 1958	Paised : Juhtumised ja jutustused Eesti elust	Rakvere : Erna	1900
Wieland Christoph Martin 1733-1813	Anthologie aus Wieland. 3 Teil Oberon. 3 Teil	Hildburghausen : Das Bibliographische Institut ; New York : Meyer	[18--?]
Wieland Christoph Martin	Anthologie aus Wieland. 4 Teil Oberon. 4 Teil	Hildburghausen : Das Bibliographische Institut ; New York : Meyer	[18--?]
Лермонтов Михаил Юрьевич 1814-1841	Стихотворения М. Ю. Лермонтова	Берлин : Шнейдер	1862

[illegible]

Kui tühjustunne tasehilju
 ta rindant jälle ahistas,
 siis teiste mõtlemise viilu
 hing emaks võtta ihaldas.
 Ja viilule nõiteid ladus
 ja luges, luges — hui kadus:
 XLIV

И снова, преданный безделью,
Томясь душевной пустотой,
Уселся он с похвальной целью
Себе присвоить ум чужой;
Отрядом книг уставил полку,
Читал, читал, а всё без толку:
Там скука, там обман и бред;
В том совести, в том смысла нет;
На всех различные вериги;
И устарела старина,
И старым бредит новизна.
Как женщин, он оставил книги,
И полку, с пыльной их семьей,
Задержнул траурной тафтой.

XLV 39

Условий света свергнув бремя,
Как он, отстав от суеты,
С ним подружился я в то время.
Мне нравились его черты,
Мечтам невольная преданность,
Неподражательная странность.
И резкий, охлажденный ум.
Я был озаблен, он угрюм;
Страстей игру мы знали оба;
Томила жизнь обоих нас;
В обоих сердца жар погас;
Обоих ожидала злорада
Слепой Фортуны и людей
На самом утре наших дней.

Na samom utre naših diel
nao jasnoe, ~~vsego~~
natura, mislislava tikku
ja + erov meelsus, külmisⁿ

nü jout kui Telo
meie ühtemisi varitses
et esimeses neomes

siin tüütu jutt, seal sõge laim,
see sõnib siin, sel puustub vaim,
kõik lohistavate raskeid kette,
ju põrmuks langes minevik,
kuid põrmust jampsib olevik —
ja tolmund raamatute ette
ta langetas kui leinaja
öömusta tatted kardina.

314.
Kui temagi mu kombel saigas
suurilma konventsionisid,
siis meie lähem tutvus algas.
Mu sõbrais mulle meeldisid
~~näojooned, ühegi silma, üksus,~~
~~hülm, terav, mõistus,~~
~~originaalsus, teesõnatus~~
ja teravmeelsus, külm ja napp.
Ta hingas oli tusk, mul - sapp.

37
sein, pettumuset lääskari iha
ei olnud ^{ei kummallegi} meile salatus.
Kaasiniimeste kavalus
ja pimeä Fortuuna vihi
ühtriin ^{ei} aotas noormaal
meid ähvardavalt hädas.

VIII

Всего, что знал еще Евгений,
Пересказать мне недосуг;
Но в чем он истинный был гений,
Что знал он тверже всех наук,
Что было для него измлада
И труд, и мука, и отрада,
Что занимало целый день
Его тоскующую лень,—
Была наука страсти нежной,
Которую воспел Назон,
За что страдальцем кончил он
Свой век блестящий и мятежной
В Молдавии, в глуши степей,
Вдали Италии своей.

see? armuteadus
õnn kine

IX

misest siis pöörd. lõpetas
Moldaviaas ka lõpetamises.

jah, paljus teadis veel jergeni
kuid kõigest, mida mäistis ta,
mõistmaks täielikku skeemi
süü ajamappusel ei saia.
Mis aga taitsa valdas teda,
kus oskas võita, valitseda,
kui geniaalse sõda said
ta mõnust, pühad-oli vart
õnn armuteadus, mida kuulus
Bartius kord õpetas,
mis pühadst pühad lõpetas
Moldaviaas ta stepitumles,
kus meenits kauge unena
õnn, hülgus ja Itaalia

8. VII

kord kuulus Nazon õpetas

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina Kaie Oks

(19.11.1961)

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose

ILUKIRJANDUS BETTI ALVERI JA MART LEPIKU MEMORIAALKOGUS,

mille juhendaja on Ilmar Vaaro,

1.1.reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;
1.2.üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.

2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.

3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus, 29. mai 2018